

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Les Valls de Vió i de Puértolas

(Acabament)

ITINERARIS

Venint des del poble de Savissé, de la Vall de Broto, i passant pel barranc del Xate, amb tres hores s'arriba al cap de la Vall de Vió, al poble de Fanlo.

FANLO. — Es troba edificat a mig vessant septentrional de la muntanya del Castillon, la qual enfaixa pel sud i en l'indret on pren origen el barranc de la Valle. Pel seu costat nord-nord-oest voreja l'altre barranc, el de la Gleva de Borruel, i l'engorjat anomenat de les Gloces. La seva posició és alterosa, car està a 1,415 metres sobre el nivell de la mar, essent un dels poblats de més altitud dels Pireneus de l'Aragó. Son emplaçament en la part superior de la vall, li proporciona horitzons oberts; en direcció a l'eix de la vall, vers al nord-nord-oest, s'ovira tota l'alta conca del barranc de la Gleva, tancada per l'hemicicle muntanyós presidit per la punta de la Cuta o de Diazas; vers al sud-est es domina des de Fanlo bona part de la ribera del riu de la vall o Guampe, reclus per les fantàstiques serres de Nevin, les Sestrales i de Vió; i al fons la típica Peña Montañesa i massius de les riberes del Cinca.

Sa població, de poc més de 300 ànimes, es troba repartida en unes quaranta cinc cases, de construcció ben pirenenca, i fetes a prova del clima rigorós a què es veu sotmès, tant degut a son enlairament com a sa proximitat a la gran serralada de les Tres-Sorores i altres massius dels Alts Pireneus Centrals. Malgrat la general

rustiquesa dels edificis, se n'hi veu algún d'aspecte senyorívol i amb elements de defensa; tals són les cases del Senyor, la de Borrúel i altres d'antigues i nobles famílies. Aquestes són el sosteniment de la propietat en aquelles arreconades comarques, on l'agricultura hi és tan migrada com castigada pels elements, i sobretot pel fisc. La ramaderia no arriba a alcançar la importància de les altres valls aragoneses.

Altra eficaç missió porten a cap aquelles generoses famílies, la major part de les quals, veritables exemples de noblesa i de bons sentiments, tipus genuí de l'aragonès muntanyenc, i és el de concedir generós hostatge als viatgers que acudeixen a elles, avui per dissort nostre tots estrangers, que des de Gavarnie excursionegen a l'istiu per aquelles valls i muntanyes tan remarcables. En prova d'això darrer, cal remarcar l'observació que em féu el propietari de la noble casa de Borrúel, el patriarcal D. Domingo, al qual vaig acudir, la primera vegada que vaig arribar a aquell poble, en demanda d'acolliment. Es mostrà molt estranyat, segons em digué, de lo bé que parlava jo el castellà! Contestant-li que sols la seva cortesia podia haver-ho trobat així, car els catalans ens és gaire bé impossible dominar aquella llengua amb pulcritut; quedant-se'n admirat i no volent creure el que sentia respecte a la meua nacionalitat. Al bon senyor ja li costava creure que hi acudís a casa seva un excursionista castellà (tal vegada un agent del fisc disfressat), ¡però un senzill excursionista i no estranger!, això era un fenomen encara mai vist en els seus setanta anys de vida.

I bona sort en tenim els que en aquells pobles hem tingut precisió de fer-hi nit; car allí no hi ha hostals ni paradors públics, com no sigui l'abadia; sols li cal al viatger l'estrem recurs d'aprofitar els més naturals hostatges, i que són els que usen els gitanos.

Malgrat lo dit, Fanlo és un lloc que, apart de la bellesa de llurs encontorns, és un centre d'excursions magnífic, i el més indicat per a emprendre una campanya per l'alterós massiu de les Tres-Sorores (Mont-Perdut), un dels més interessants dels Alts Pireneus.

De l'antiga iglesia, sols se'n conserva algún detall, com la pila de batejar, ornada amb un senzill motiu de corda o bordó, i la beneitera, decorada amb petits capets, els quals acusen la seva factura romànica o bé gòtica. L'actual edifici fou consagrat l'any 1542 pel bisbe Belber, de la Seu Nicopolitina, i en honor de Sant Salvador; és d'una nau amb volta de canó seguit, amb quatre capelles per banda; el cor és en el tester oposat a l'altar major. Aquest és barroc, veient-se en una de les capelles un altar gòtic gens dolent amb la

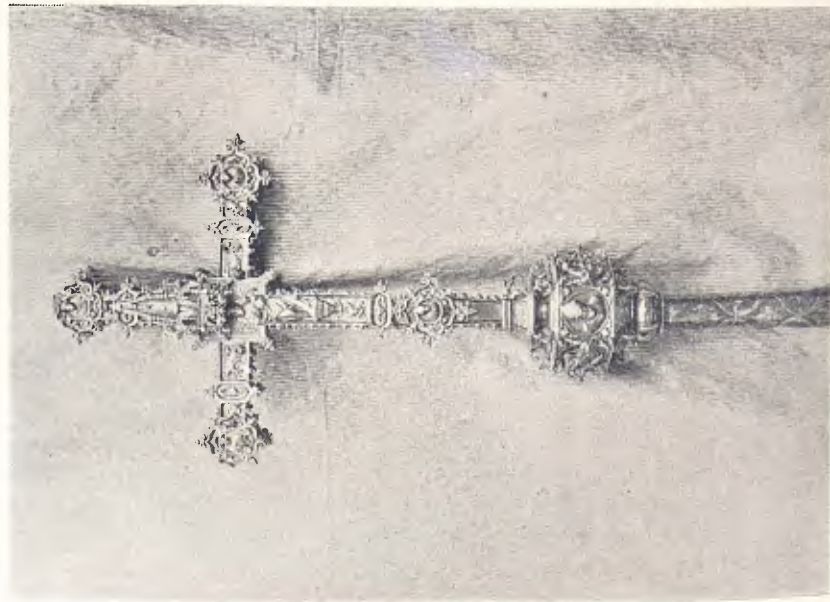
FANLO : VISTA GENERAL

p. 282

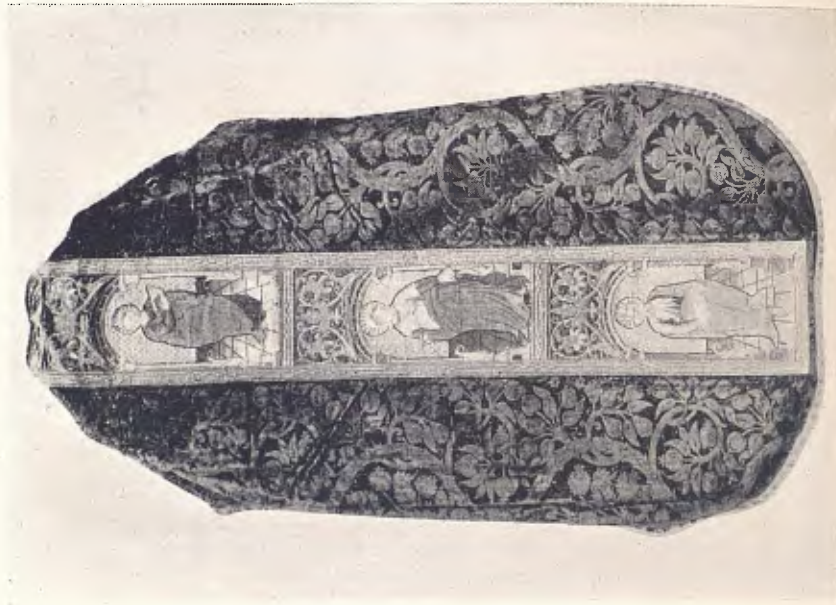
FANLO : CASA BARRUEL

p. 282

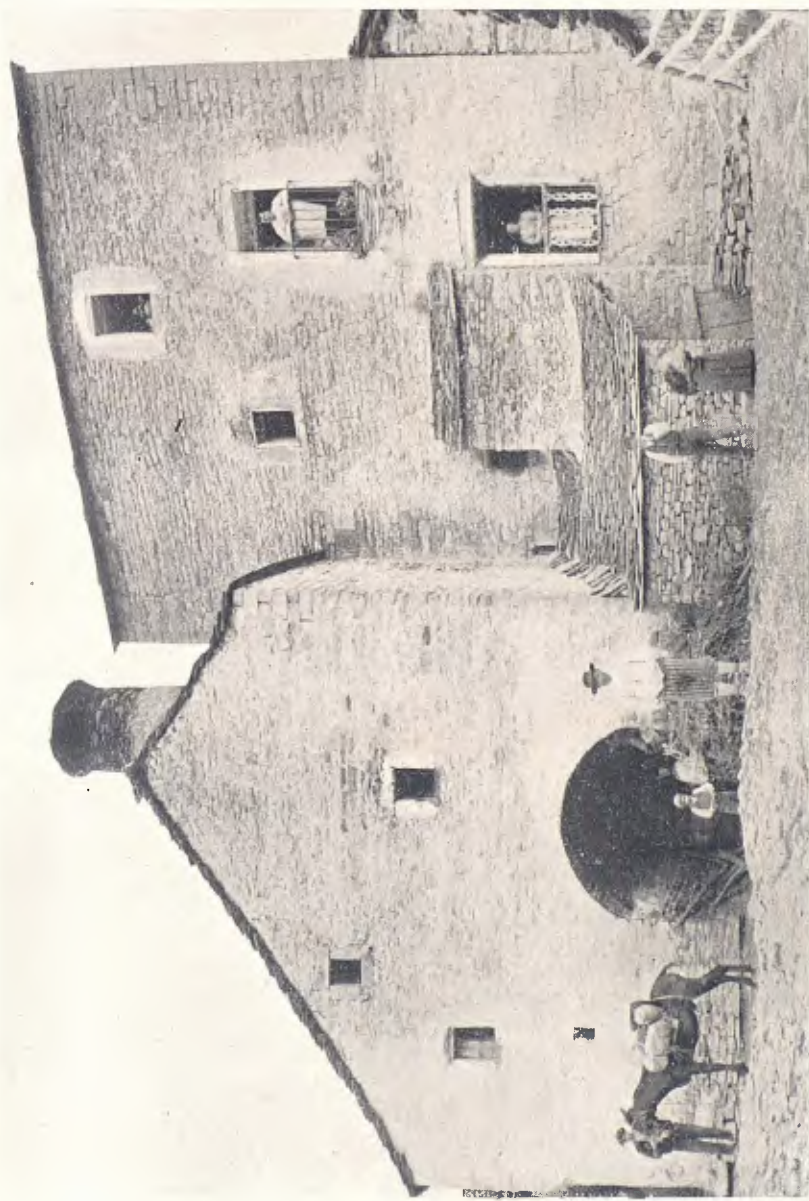
FANLÓ : CREU PROCESSIONAL

p. 283

FANLÓ : CASULLA

p. 283

BUISAN : CASA DE LA TORRE

VIÓ : ESGLESIA

p. 285

BARRANC DEL VELLOSO

Ribera del riu Guampe, les Sestres i Punta Respena

p. 285

imatge de Sant Miquel. S'hi guarden a la sacristia una custodia i una creu processonal d'argent daurat del Renaixement, dues casulles d'igual istil, i en el presbiteri hi són exhibits dos magnífics tapissos, donatiu a son poble nadiu del canonge D. Melchor Borruel, capellà confessor de la reina donya Amalia, muller de Carles III, en l'any 1785. D'altres tapissos constava el donatiu, emperò no es conserven actualment, degut a què un gelós rector els convertí en alfombretes pels peus dels altars. Els que sortosament es lliuraren de tal fatal trocejada, es troben avui en les bones mans de l'il·lustrat i simpàtic amic Mn. Sopena, el qual ha sabut resistir la temptadora oferta de 25,000 francs que li oferiren per a fer-los passar la frontera. Ho faig constar amb satisfacció i com a digne contrast amb el seu antecessor, el gelós proveïdor de les alfombretes parroquials.

De Fanlo, i als pocs minuts de baixar, es pot visitar el bonic engorjat de les Gloces, estret congost per on travessa el barranc de la Gleva, boi amagat per l'arbreda; aquí s'hi troben dues coves, les quals han estat explorades per Mr. Briet.

DE FANLO A BUISÁN I VIÓ. — Se surt del poble en direcció sud-sudest per un caminet, i deixant a l'esquerra, després d'haver travessat el barranc que passa prop de les cases, un corriol que baixa als anomenats banys de Fanlo, en aquell lloc i prop del barranc, hi brolla una font sulfurosa termal, que els del país aprofiten per a la beguda i per a banys en una rudimentaria instal·lació.

El caminet que anem seguint va paral·lel a la ribera del barranc de la Valle i als vessants de sa vorera dreta, on queda considerablement enfondit. Després de creuat altre barranc, per forta devallada i una bona costa després, als vint minuts de Fanlo s'arriba a Buisán. Aquest poblet, de quaranta vuit habitants, es troba edificat al caire d'una baixa serreta, dessobre del barranc de la Valle, i en sa vorera dreta.

La iglesia és de reduïdes dimensions i d'una nau, coberta amb volta apuntada; la porta, orientada vers al migjorn, la formen dues arquivoltes llises i una senzilla pestanya al seu dessobre. L'absis és semicircular, amb un rengle de mènsules llises que sostenen el teulat, obrint-se en aquell tres aspitlleres. En l'interior s'hi veu un petit altar gòtic, amb dosselets de talla del mateix istil. El frontal amb la Verge del Roser, és del Renaixement.

En el reduït caseriu de Buisán hi destaca l'antiga i noble casa de la Torre, antiquíssima en la vall, la qual porta la data del 1100; avui es troba molt desfigurada amb additaments moderns.

Sortint de Buisán, el camí de ferradura es dirigeix a l'est, envers la serra de la Ralluala, faldejant per entre bonics boscos de pins i trobant al pas, a l'hora de caminar, la font de l'Obispo. És aquest trajecte molt alegroi, tenint sempre a la vista el profunde barranc de la Valle, i a l'altre costat del mateix i recolzats els poblets de Nevín i de Sercué. Vers al nord, i per dessobre les serres que limiten la ribera, treuen ses nevoses testes els cims del Mont-Perdut i el Soum de Ramond o pic d'Añiscló. A la mitja hora d'emboscacat camí, s'arriba al Cuello Tritó (1,390 metres d'altitut), divisoria secundària que separa la conca del barranc de la Valle, o riu Guampe, de la de son afluent, el riu de Yeba (vegi's la hidrografia).

El Cuello Tritó es destaca vers al nord-nordest de la serra de Comiello, passat el qual torna la serra a guanyar alçaria en la muntanya de Metils, que és l'extrem septentrional d'aquesta divisoria, les vessants de la qual cauen dessobre el riu Guampe. Des d'aquella collada es descobreix tota la comarcada de Yeba, amb els pobles de Ceresuela i Yeba; tancant el fons per aquell indret, el feixuc montanyam de les serres de Navain, cobertes de boscuries i cingles, i coronat son arrodonit cimal per l'ermita de Santa Marina.

Força baixada es presenta després de travessar el coll, i amb tres quarts d'hora s'arriba al poble de Ceresuela (diria's millor Serrezuela). Aquest poblat és d'unes cent ànimes, pintorescament agrupat en una baixa serra, estreb de la de Comiello; apart d'això, res de notable ofereix. La iglesia, sota l'advocació de Sant Genís d'Arles, és un modest edifici d'una nau, dividida en tres crugies o trams, coberta amb volta d'aresta, tenint-hi adossada una capella lateral amb volta circular. La porta de migjorn és d'arc de punt rodó, amb una pestanya decorada en un dibuix de corda. Entrant per ella, en un pedrís s'hi veu encastada una llinda de portal amb el monograma de Crist. La pica de batejar està també decorada amb primitius motius. S'hi conserven en son interior: un encenser d'argent i de gust gòtic, i unes capa i casulla brodades, obra del Renaixement.

Al sortir de Ceresuela, es baixa el cap de poca estona al barranc del Cañamar o de Cuello Tritó, travessant-lo per un petit pont de pedra; i es va faldejant amb suau pujada la pedregosa serra de Metils, fins a perdre de vista el petit vallet de Ceresuela. Al tòrcer a l'esquerra i vers al nord-nordest, es mostra la comarcada de Larviesa, formada per un ras de conreus i herms, solcat per barrancs eixuts i de poca fondària. Pel mateix planer camí, i amb tres quarts d'hora des de Ceresuela, s'arriba a Vió.

Aquest poblet el formen unes tretze cases, arredoçades al migjorn

VISTA GENERAL DE LES GORGES D'ÀNISCLO

LES SESTRALES, VISTES DES DEL COLL DE VIÓ

p. 285

CINGLES DE LA GORJA D'AÑISCLO AMB EL MASSIU DE LES SESTRALES

p. 285

CASCADA DE LA GORJA O BARRANC D'ÀNISCLO p. 285

BARRANC DEL GUAMPE I NOLÍ DE SERCUÉ p. 286

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

PONT DE SANT URDEZ

N. 286

LÀM. LII

COVA DE SANT URDEZ

N. 287

de la serra del toçal de Sant Miquel, la qual es prolonga vers al sud per l'aguda punta de Bramapán, coberta de boscuries i enfilats esquerps. Vió es troba a 1,220 metres d'altitud sobre el nivell de la mar, en el susdit ras de Larviesa, en l'extrem oriental del mateix i rodejat de feixes de conreus trencades per barranqueres totes elles escasses d'aigua. La iglesia s'alça a pocs minuts del poblat, en situació desembrassada, i oferint amb son rústic campanaret un conjunt ben típic. L'interior consta d'una petita nau de volta de canó, i en ella es veuen un altar gòtic i dues creus processonals, una d'istil romànic i l'altra gòtica. A pocs passos de la iglesia s'hi troba una gran casa de pagès i l'abadia. En aquesta vaig hostatjar-me a mon pas per aquell poble, car allí no hi ha parador ni hostal públic; i malgrat l'escassetat de mitjans d'aquell pobre lloc, l'amabilitat i bona voluntat del rector Mn. Felip Lorenz, em féu agradosa l'estança en aquell apartat recó dels Pireneus Aragonesos. Li remerció de tot cor.

DE VIÓ PER LA GORJA D'AÑISCLO AMUNT FINS A SON ORIGEN. — És aquest l'itinerari més interessant a fer per aquesta vall, el qual, completat amb l'ascensió a les Sestrales, o a la punta Respena, fàcils de portar a cap, conduiràn a fer un acabat coneixement del tan interessant *cañón* o gorges d'Añisclo, una de les meravelles dels Alts Pireneus de l'Aragó.

Se surt de Vió seguint un bon caminet per entre conreus, anant a cercar en direcció nord-nordoes el petit collet que assenyala el límit del ras on està emplaçat el poblat per aquell indret. Aquest collet està situat entre el Toçal de Sant Miquel a la dreta i la serra de les Fuebas a l'oposada. A ell s'hi arriba als pocs minuts de caminar, trobant-se un allí com en una esplèndida balconada, des d'on es presenta en tot son conjunt grandios l'indret més interessant de la vall de Vió. Del nordoes al sudest es pot apreciar tota la ribera del Guampe, oberta en sos vessants i enfondida i reclosa per aspres muralles. Allí; i a una fondaria de més de 400 metres, es fa l'aiguabarreig en direcció perpendicular del riu Guampe amb el d'Añisclo. Aquest apareix encaixonat per colossal escletxa, enquadrada per dos grans massius de ben diferent aspecte. A la dreta del riu forma sa vorera, alçant-se imponent, les Sestrales, amb ses muralles verticals i a plom, alternades amb terraces cobertes de bosc i coronades pels pitons aguts de sa dentellada carena a 2,075 metres sobre el nivell de la mar; sobressortint en ells el cònic Fraile. Aquest massiu, vist des d'allí, sembla una titànica fortalesa. Al contrari, a l'altre vessant

ho domina tot l'ardida punta Respena, el pic culminant de la qual, a 1,970 metres, apareix en son vessant oriental marcat per colossal trencat i subsegüent aixecament, veient-se grossa massa d'estratificacions ondulades, amb plectes de direcció contrària als de les Sestres.

Admira, en veritat, aquell conjunt dels dos barrancs, el Guampe i el d'Añisclo, i hom considera l'esforç magne que suposa aquella naturalesa tan dislocada, la hipòtesi de la qual, per a explicar-ho, no semblen tan acordes, puix són tantes com observadors les han emeses. Sigui com vulla, és allò un llibre obert per l'home de ciència i un dels espectacles més interessants que pot presentar la geodinàmica pirenenca. La profunda esquerra d'Añisclo es presenta des del collet com provinent del nord de la que se'n veu bona part de son traçat, formant-li esplèndida capçalera els nevats cims de les Tres-Sorores.

Del collet de Vió es baixa sobtadament envers el fons del riu, per les feixes de conreu de les Fuebas, i amb mitja hora llarga es passa per la caseta de la Liana. Des d'allí segueix la devallada, veient-se la desembocadura del riu d'Añisclo, l'estret fons del qual es va descobrint cada vegada més. Vint minuts calen per a arribar assolir el fons del Guampe, i a poc troç del molí de Sercué. Aquest es troba aigües avall, a la vorera esquerra del barranc i pertany al poble d'aquest nom, al qual s'hi puja en prop d'una hora de penosa pujada i triscant pels cingles, que hi són plombats en molts indrets. Sorpren el considerar els perillosos passants que forçosament ha de travessar el valent moliner, home de més de seixanta anys, per a baixar i pujar del poble a fer feina al molí, anant, a més, carregat amb algunes arrobes de blat o de farina a l'esquena.

Aquest indret del barranc de Guampe és ben atractiu per l'aspecte desolat que ofereix el paisatge; hom es troba allí envoltat per altíssims cingles, en ple enderrocament, els quals, com fulls de llibre, es van arrestant a banda i banda. El llit del barranc, o bé es troba rublert de grossos penyals despresos, o bé acanala el seu fons, formant estreta esquerra de parets verticals, mig coberta per ufana vegetació.

Seguint el Guampe avall per sa vorera dreta, a la poca estona s'arriba a l'indret d'ell, on reb l'afluència del riu d'Añisclo. Aquest es presenta amb el corrent obert en la penya com solc d'arada, i dominat per dues parets verticals. En aquell lloc s'hi estén l'atreït pontet de Sant Urbez, i que la llegenda atribueix l'haver atravesat el riu per allí el sant, abans d'haver-hi fet el pont, valent-se del seu gaiato a tall de passarel·la per dessobre del qual passà ell i el seu ramat. El pintoresc pontet, successor del gaiato sant, amida només que un

metre i mig d'amplaria, essent d'uns 15 a 20 metres la llum del seu arc de punt rodó, el qual s'estreba en les parets plombades de l'escletxa, aixecant-se a uns 50 metres dessobre el nivell de l'aigua; aquesta tot just s'ovira boi amagada per l'espessa vegetació que cobreix els cingles. Travessat el pontet, i a la vorera esquerra del barranc, als pocs minuts de caminar es passa per la cova de Sant Urbez; allí els cingles formen dosser, deixant una bauma tancada pel davant amb parets i al recinte de la qual s'hi puja per una escala. Veu's aquí el lloc de recolliment on, segons conta la tradició, va refugiar-se el sant quan vingué de França fugint de les persecucions, i que segons diuen arribà a fer rotllo a l'Edat mitjana pels seus miracles per tot l'Alt Aragó. A l'interior de la cova hi ha una capelleta amb un rústec retaule esculpturat, representant les efigies del patró i les dels Sants Just i Pastor; en un costat d'aquell s'hi veu esculpit un moltó atravesant el barranc per dessobre la crossa del sant. En l'altar s'hi diu missa en quatre diades anuals : el 1.er de maig, el dimars de la Pentecostès, el dia de la Santa Creu de setembre, i el 15 de desembre. En totes aquestes diades hi acudeixen en romiatge els terrassans de la vall i de ses veïnes a oferir llurs presentalles i a encomanar-se al sant pastor.

De la cova de Sant Urbez i per un estret viarany pel caire sempre dels cingles i en indrets no gens fàcils, es baixa al fons del barranc d'Añisclo, no lluny de l'aiguabarreig amb el Guampe. És aquell lloc verament fantàstic, formant el barranc estreta i ombrívola gorja atapaïda de vegetació; el riu s'estimba en son llit rocós i formant cascades. L'horitzó resta completament tancat, i dessobre el cap no es veu pas el cel, en termes que en algú indret no és possible llegir a ple jorn. Segueix el viarany prop del riu, per l'ombrejada gorja, la qual es va obrint un xic enllà. Es travessa el corrent per una passarel·la a sa vorera dreta, trobant a la poca estona el camí que baixa del poble de Sercué. Per aquest i per sobtada pujada en fortes marrades, passant per un estret grau anomenat el Portillo, es pot pujar amb poc més d'una hora al dit poble. És interessant aquest trajecte per a gaudir des del susdit Portillo d'una vista magnífica de l'escletxa d'Añisclo. Prenent allí el camí de Sercué, es va remuntant l'engorjat; a la mitja hora es passa per la plana de Comaz, seguint la pedregosa via sempre vora del riu. Amb igual temps s'arriba al peu d'un cingle que s'avança assobre del corrent; per a salvar-lo, cal fer la pujada de la Selva Plana, i trobant-se al cap de dalt, en l'anomenat Pla de les Trallatas. A l'altra vorera de la gorja, es veu devallar pels cingles el barranc procedent dels ports de Sessa.

Bo i planer camí de desemboscar travessa el pla susdit, fins arribar a un eixample de la gorja en la Ripareta, lloc atraient, on el riu, destriant-se en petits corrents, va sortejant els penyals, envoltat pels avets i altres coríferes, que ja comencen a trobar-se abundoses en aquell indret.

Emperò aquest agradós lloc, marca l'acabament del camí recorregut, i per a seguir riu amunt cal endinzar-se per aquelles espesses avetoses i fagedes. Més d'una hora dura el pas dels Estrets, en el qual hom es veu obligat a obrir-se pas a cops de bordó; tal és l'espessadat de la brossa, i atravesant aquells colossos tombats per la velluria que us barren el pas. De vegades es forçós saltar al riu pels grossos còdols. Un es troba allí embolcallat per l'arbreda, per damunt de la qual sols hi arriba a treure el cap alguna punta de cingle; i si no fos pel corrent del riu, s'arribaria a perdre l'orientació fàcilment. Passat aquesta hermosa secció del curs de l'Añisclo, s'arriba a l'Estret, on el bosc s'hi troba un xic aclarit, donant vista a les formidables muralles que tanquen ambdós costats la ribera i llurs aspres barrancs afluents. D'aquesta faisó, i dominat arreu per aquelles gegantines parets, quartejades i esbocinant-se per les sotregades subterrànies, ensems que per l'acció meteòrica, es va seguint riu amunt.

Una hora més enllà, la ribera s'obre i perd un xic son aspecte imponent, apareixent enfront el terme d'ella, en la collada d'Añisclo.

Es passa pel davant de l'allargada cascata de Fuen-Blanca, fort afluent del riu d'Añisclo, i que surt de trencat engorjat.

Una bona pujada per entre mig de tarteres i sense un arbre asenyala la darrera secció d'aquest itinerari, assolint-se al cap d'ella la susdita collada d'Añisclo (2,480 metres). Es troba aquesta oberta en la divisoria de la vall de Vió amb la de Bielsa. Des d'aquell lloc enlairat, i travessada la collada, es pot baixar, per dolent passatge, en dues hores a l'hermosa ribera de Pineta, i en sa part superior, en l'indret on es troba el santuari d'aquest nom, pertanyent a la segona de dites valls.

Vers al ponent de la collada s'alcen de sobte enesprades cingles, contraforts orientals del gran pic d'Añisclo, o Soum de Ramond, un dels cims de les Tres-Sorores. El total de Sercué a la collada d'Añisclo, són unes sis hores llargues.

Si des de la gorja que acabem de recórrer es vol entrar a la veïna vall de Puértolas, a l'arribar a l'estret abans esmentat cal travessar el riu a gual, i encarat vers a l'est atacar les muralles de l'engorjat. Fa possible l'escalada, la canal i faixa de Sambicienda, per on cal en-

taforar-se i fer exercicis de peus i mans. En tres quarts llargs es guanya el caire superior dels malls o cingles, i en el lloc anomenat el Pinaré. Des d'allí s'ovira vers al nord l'alta ribera, tancada per la collada abans assolida, i a l'enfront i a l'altra banda de l'engorjat, la cascata de Fuen-Blanca entatxonada en estreta canal, i veient-la sortir més amunt d'uns prats oberts al peu de l'anomenat Mallo Oscuro. Del Pinaré se segueix pujant per entre boxedes i penyes, essent de més bon passar fins a dalt de les cingleres, pel que calen uns quinze minuts més, trobant-se en son caire superior. Posats en aquell indret, s'entra ja en els aplebats dels anomenats ports de Sessa, i seguint de dret vers la serra, es passa per una font; en tres quarts d'hora de seguir amunt suaument s'assoleix la collada Biceto o coll d'Escuain (altitud, 1,930 metres).

Per aquesta collada hi està traçada la divisoria d'enquivessants de les valls de Vió i de Puértolas, i es troba situada al migjorn dels tres pics anomenats les Tucas de Sessa, començament de la llarga serralada que dirigint-se vers a l'est va internant-se en la segona de les valls esmentades.

Des de coll Biceto s'admiren extensos panorames per damunt de l'engorjat d'Añisclo, resseguint la serra Custodia i el Pueyo de Mondicieto, que reclouen els ports de Goriz; vers al nord-nordouest es descobreix el massiu de les Tres-Sorores, amb sos vessants orientals encinglerats i apareixent com un grop rocós, dominat pels nevosos cims del Soum de Ramond i el Mont-Perdut.

Pel costat oposat de la collada es presenta la llarga fondalada de la ribera i poble d'Escuain (Puértolas) i la característica muntanya anomenada el Castillo Mayor, tancant l'horitzó l'eixam de serres de la vall de Gistain fins a les de Benasc, presidides pel Cotiello i els gegantins Posets.

Des de la collada Biceto calen dues hores per a baixar al poble d'Escuain; el primer, per aquest indret, pertany a la vall de Puértolas.

DE VIÓ AL PONT DE LES LATIALLAS. — Si tornem enrera de l'itinerari anterior, i ens situem en la part baixa del riu d'Añisclo, en el lloc de son aiguabarreig amb el Guampe, i si desitgem des d'allí seguir aigües avall aquests dos rius, ja barrejats llurs corrents formant un sol, el riu d'Añisclo, no ens serà possible fer-ho, ni per son llit ni a certa alçaria de ses voreres; tan formidable és el congost que succeeix en aquell indret. Les imponents muralles de les Sestrales per sa vorera esquerra i les del Toçal de Sant Miquel i el Bramapán per

l'oposada, cauen completament a plom i es fraccionen en cingles tan espadats que gaire bé interrompen el curs del riu. Així, doncs, el trajecte d'aquest, des d'un xic més avall del pontet de Sant Urbez, fins al pont de les Latiallas, trajecte que no baixarà de tres quilòmetres, és del tot impracticable. Malgrat això, pot formar-se una idea de tal colossal engorjat, enfilant-lo pels extrems i en sa part alta, ja sigui per l'entrada i a pocs passos del collat de Vió, ja sigui a la sortida i per damunt del pont de les Latiallas.

Se surt de Vió prenent un caminet en direcció est, anant envers el torrent de Cambras, que té l'origen en el ras de Vió; al deixar aquest i embocar el barranc es passa per dessota mateix de la punta de Bramapán, endinzant-se en el dit barranc. El caminet va baixant suauement per sa vorera dreta, a l'ensem que el llit d'aquell va enfondint-se cada vegada més. Les voreres el formen un cingle darrera un altre, enasprats tots, i d'un color blanquinós, que contrasta amb el verd fosc dels atapaïts boixos que s'arrapen en llurs relleus. Una hora de baixar i pujar travessant el camí, estrets graus penjats sobre l'abim, condueix en vistes a la desembocadura del barranc al riu d'Añisclo. Situat aquell lloc a considerable alçaria del riu, hom es troba gaire bé en mig de la canal de l'engorjat, el qual, esguardant-lo aigües amunt, apareix en tota llur feresa.

Pocs indrets, i en un punt de vista tan escollit com aquell, poden trobar-se tan remarcables en els Pireneus. Allò és un deliri de pedra suavitzat pels xamosos tons de les boscuries, que hi són atapaïdes i arriben a tapar al fons el corrent, que sens dubte en molts d'aquells indrets hi són encara verges de la destralt, car la major part d'aquelles muralles són impossibles per a la petjada humana. El massiu de les Sestrales apareix com sobirana fortalesa, amb llurs bastions avançats i formant variats recintes amurallats, que s'aixequen a alçaries considerables dels profundes fossos sense parió, rematant el conjunt la torre de guaita amb el cònic Fraile.

Des d'aquell esplèndid mirador es baixa sobtadament per entre grans boscos de pins, i en mitja hora al llit del riu d'Añisclo, al pont de les Latiallas. Travessat el pont de fusta, i que per cert no li sobra d'amplaria, es passa a la vorera esquerra del riu, i pujant pel dret vessant, per entre cingleres, es va a les pardines o cases de camp de Tuverniles, entrant, ja passades aquestes, en territori de la veïna vall de Puértolas.

El magnífic engorjat d'Añisclo, avall del pont susdit, acaba aviat son abrupte aspecte, obrint-se successivament els vessants de banda i banda, disminuint d'alçaria, i essent els caients menys encinglerats.

DE VIÓ A BUERBA, GALLISUÉ I A LA CARRETERA DE L'AINSA. — Curt trajecte separa Vió de Buerba, car es troben a tocar. Buerba ofereix millor aspecte que l'anterior, tant per son més nombrós caseriu, amb sos 140 habitants, com per sa bonica plaça, on hi alça sa vella copa un om centenari. La iglesia és d'una nau, coberta amb volta de mig punt, i el campanar és una alta torre quadrada amb aire un xic guerrer. A l'interior de la iglesia, s'hi conserven una taula pintada representant Sant Miquel, patró del poble, la qual sembla haver format part d'algún antic altar gòtic; una creu processonal d'argent daurat, obra del Renaixement, i una casulla brodada del segle XVII.

Des del poble, en mitja hora de forta baixada, passant per desobre la cova Malapreciata, es pot anar a visitar el barranc de Yesa, curios exemplar d'escletxes, que tants d'exemplars en té aquesta vall.

Retornats a Buerba per a continuar l'itinerari, al sortir d'allí es pren la direcció sudest dirigint-se vers la base de la punta de Bramapán; ja en ses vessants occidentals, se segueix un caminet de ferradura que les va faldejant. Aquesta punta es prolonga en llarga carenada que d'ella se'n desprèn, a la qual, dirigint-se vers al sud, anomenen les Traviesas de Gallisué, essent la que separa la conca del riu de Buerba i de Yesa i la que anem seguint; la del riu d'Añisclo, acabem suara de recórrer-la.

El camí és pedregós, envoltat pels boixos i per alguns roures i ginebres. Més enllà, a la vorera esquerra del barranc i a considerable alçaria, se l'ovira fins a son origen al redós del coll d'Aràn, petita depressió oberta entre el Bramapán al nord-nordest, i la punta d'Aràn al sud-suduest (per aquell collet, on s'hi troba l'ermita dedicada a la Verge d'Aràn, hi passa el camí que des de Vió i Buerba condueix a la vila de Boltaña, de la qual he parlat al tractar d'aquesta vall).

La conca que s'origina amb el barranc d'Aràn o de Buerba, va obrint-se vers al sud i sud-suduest, fins arribar a l'indret on aquest barranc afluïx al riu de Yesa, acabant el seu recorregut.

Seguint per les Traviesas, el camí torç vers l'esquerra, i segueix faldejant la serra, descobrint l'ampla fondalada del riu de Yesa, tancada al fons pel massiu feixuc de Santa Marina i les serres de Navain, en els vessants de les quals apareix el poblet de Murillo de Sanpietro. En aquell indret, i servint de fita un barranc, que per la dreta del dit poblet baixa des de la carena de la serra fins a trobar el riu, assenyala el límit de la vall de Vió. Murillo, per això, en queda ja fora.

A les dues hores d'haver sortit de Buerba, es passa per dessota el petit caseriu de Gallisué, que el formen tres cases i la iglesia, que és sufragania de Vió. Aquest poblet es troba recolzat en la serra de les Traviesas, i prop de sa carena, gaudint d'horitzons ben oberts.

Seguint avant, el camí torç vers al sud, anant a cercar l'anomenada creu de Puytana del Campo, on s'hi arriba als pocs minuts de caminar per un trajecte molt alegroi.

Extens panorama es domina des d'allí, abraçant bona part de la ribera del Yesa per la dreta, i la del riu Vellos o d'Añisclo per l'esquerra. Tots dos van, per oposades direccions, a pagar tribut al Cinca, el qual apareix amb sa ampla conca estesa transversalment, i dominada per la singular Peña Montañesa, les serres de Cotielle i altres de la vall de Gistain, quedant al fons les muntanyes de l'històric Sobrarbe.

S'emprèn forta devallada per dins de les rouredes i pinoses de les Buegas de Gallisué, tenint sempre a l'enfront el susdit panorama; a mesura que es va avançant, van detallant-se els poblets de Ceresa i de Laspuña, situats a l'altra vorera del Cinca; i el de Muro de Vellos al cim d'un turó i al dessobre d'aquell. En una hora de baixar, porta el camí al pla; en aquell indret acaba el terme de Gallisué i, amb ell el territori administratiu de la vall de Vió. Seguint per bons camps de conreu, es passa per dessota l'encastellat poble de Puyarruego, pertanyent a la vall de Puértolas, i d'allí, per un camí carreter i de bon passatge, es va en una hora curta al poble d'Escalona, situat a la vora de la carretera que puja de l'Ainsa i de Barbastro.

II. — LES VALLS DE PUÉRTOLAS I DE TELLA

És aquesta vall de menys importància territorial que l'anterior, i es troba fronterissa amb ella per l'indret oriental, o sigui de nord a a sud-sudest.

Així, doncs, la seva confrontació amb la de Vió comprèn la carena d'aiguavessants que segueix la vorera esquerra del riu d'Añisclo, des de llur origen en la collada del mateix nom, fins a son aiguabarreig amb el Guampe. Allí torç la carena, com havem dit al parlar de la vall anterior, seguint vers el sud-sudest, acompanyant sempre el riu, fins a trobar-se un xic més amunt de l'indret del poble de Puyarruego. En aquell lloc el límit de la vall deixa la serra, travessa el riu que allí ja s'anomena Vellos a sa vorera dreta, i pels repeus meridionals de les Buegas de Gallisué va a cercar el riu de Yesa.

BUERBA : LA BATUDA

p. 291

BUERBA : PLAÇA MAJOR

p. 291

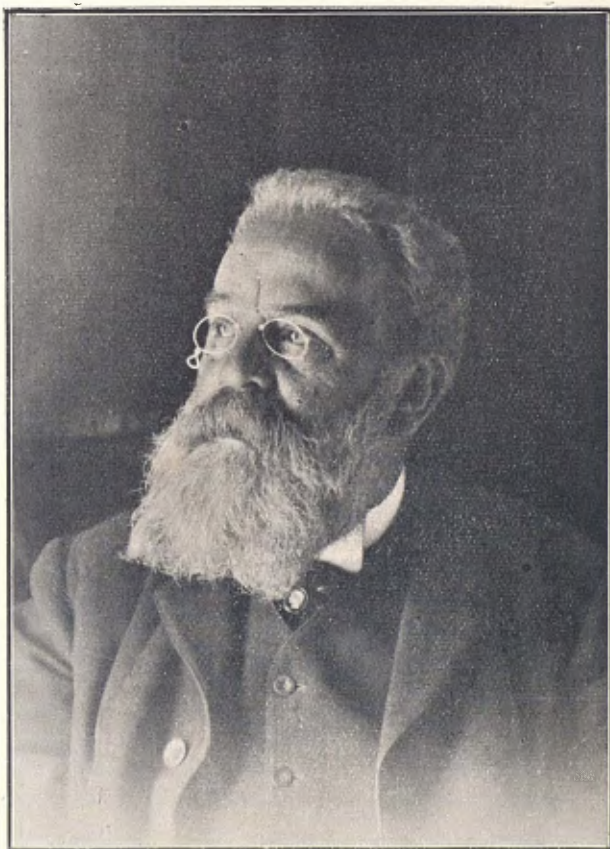
GALLISUÉ : VISTA GENERAL

p. 292

ESCUAIN : ESGLESIA

p. 296

SALVADOR SANPERE I MIQUEL

* 1839 - † 1915

Segueix la línia vorera avall del riu, i travessant-lo més avall, puja a l'altra banda pel vessant de la muntanya, on es troba emplaçat el poblet de Muro de Vellos, que queda inclòs com pertanyent a aquesta vall de Puértolas. Per fi, baixa la demarcació des de la muntanya de Muro, vers al Cinca, que marca el límit general d'aquesta vall pel llevat.

Per altra part, des de la collada d'Añisclo, n'arrenca una serralada que és divisoria d'aiguavessants amb la vall de Bielsa (tal com hem dit al parlar de la vall de Vió), i per les Tucas de Sessa i el Castiecho, segueix pel Mallo Grau i la muntanya de Revilla; allí la demarcació de la vall de Puértolas deixa la serralada, baixant vers al sud, fins a trobar el curs del riu Yaga, anant seguint aigües avall per sa vorera esquerra fins a desaiguar en el Cinca.

Amb un senzill cop d'ull en el mapa de la regió pot veure's la línia de demarcació seguida, que és la que comprèn el territori d'aquesta vall; cal considerar-la, en una part del seu recorregut almenys, solament sota l'aspecte administratiu, perquè així ha convingut a l'agrupació dels poblats, bon xic convencional, mes de cap manera sota son aspecte topogràfic.

Tals anomalies es veuen amb la inclusió en aquesta vall del poblet de Muro de Vellos, que es troba fora de sa conca hidrogràfica; així com en la desviació, brusca i sense fonament, de la línia de demarcació septentrional d'aquesta vall, que al trobar-se a l'indret de la muntanya de Revilla deixa el fil de la serralada (important divisoria d'aiguavessants i que continua vers a llevat per Montinier i la Peña del Mediodía fins a caure dessobre el Cinca), i baixa en angle recte pel vessant de la muntanya de Revilla a cercar el curs del Yaga, seguint-lo avall fins a trobar l'aiguabarreig amb el Cinca. Aquest darrer convencionalisme, renyit amb les lleis de la topografia i demarcació de límits, és ocasionat per raó de separar la vorera esquerra del riu Yaga en el trajecte del recorregut suara dit; territori que s'estén fins a la darrera secció de la serralada divisoria de la vall de Bielsa, i que comprèn des de la muntanya de Revilla a la Peña del Mediodía, formant un districte administratiu independent del de la vall de Puértolas, encapçalat pel poble de Tella. Mes aquest districte, ja per sa inclosió en la conca general topogràfica de la vall de Puértolas, ja per sa escassa població, no mereix ésser considerat com a vall independent, que és com se l'anomena sovint. En resum, crec que les valls de Puértolas i de Tella, formant un o dos districtes administratius, s'han de considerar com una sola vall topogràfica amb una sola denominació, la que es cregui convenient.

De la serralada que des del coll d'Añisclo va pels ports de Sessa i les Sestres, i que hem retret com a línia de separació d'aquesta vall i la de Vió, se'n destaca en son terç superior o septentrional una important estrebació, la qual, dirigint-se vers al sud-sudest per una alterosa carena, i sense perdre alçaria, termena en un alt massiu encinglerat, amb el cim aplanat per un ras d'una hora de llargaria d'est a oest, i d'una mitja hora d'amplaria, i que és l'anomenat Castillo Mayor. Per son avançament vers el centre del territori de què tractem, així com per son modelat característic, constitueix un relleu orogràfic notable en aquesta vall. En sos dos oposats vessants, i al redós de la serralada de Sessa, prenen origen dues conques hidrogràfiques, els cursos d'escolament de les quals, orientats de nord a sud aproximadament, són els barrancs de la Selva o del Cagigar, més avall anomenat riu de Puértolas, i el d'Escuaín o riu Yaga. Ambdós aflueixen al Cinca, el primer per intermediació del Vellos, i el segon directament.

El sol d'aquesta vall es presenta com el de l'anterior de Vió, desnivellat i aspre; els barrancs, fonament escorxats i amb troços engorjats en estretes esclotxes; tals apareixen el del Cagigar, dessota el poble de Bestué, i el d'Escuaín, dessota del poble del mateix nom.

Els massius principals en aquesta vall, com les Sestres, muntanya comuna a les dues valls, presenten llurs caients en aquesta, si bé no en tan fort desnivell com en la de Vió; encinglerades i d'aspecte ben semblant a les d'aquesta. Així, també, el susdit Castillo Mayor, que sembla una altra ciutadela natural.

De tot lo dit se'n dedueix que aquesta vall té l'aspecte del tot paregut a la de Vió, podent-se aplicar aquí tot ço que s'ha dit respecte d'aquella, referent a les condicions del terror, produccions, clima, etc.

L'extensió superficial de la vall de Puértolas és de 26 quilòmetres quadrats, trobant-se la població agrupada en els següents poblats: Puértolas, cap de la vall; Bestué, amb 213 habitants; Escalona; Puyarruego; Belsierre; Escuaín, Muro i Santa Justa, que en compta 42, essent la de menys població de la vall. Donen un total d'habitants de 830; tenint en compte la superfície de llur territori, en resulta una densitat de població de 31'8 habitants per quilòmetre quadrat, xifra gaire bé triplicada a la de la vall de Vió. Això és degut a tenir aquesta vall de Puértolas poblats com Escalona, Muro, Puyarruego, que reuneixen excel·lents mitjans de vida, per comptar amb terra plana, vora del Cinca, i estar proveïts d'una bona carretera que els posa en comunicació amb la terra baixa de l'Aragó.

ITINERARIS

D'ACCÉS A LA VALL VENINT DE LA TERRA BAIXA. — Utilitzant la bona carretera que enllaça la vila de l'Ainsa amb la que va de Barbastro a la vall de Broto, se situa el viatger en el poble d'Escalona, primer que es troba pertanyent a aquesta vall, després d'haver recorregut els 13 quilòmetres que el separen d'aquella vila. Bon camí hi ha des d'Escalona a Puyarruego, trobant-se edificat dalt d'un costarut turó que sobraplomba a la vorera dreta del riu Vellos. Arribats allí, cal seguir un caminet de ferradura, i travessant el riu a sa vorera esquerra, s'emprèn forta pujada. A la poca estona de caminar s'ovira no lluny del camí i dalt d'una serra el poblet de Belsierre. Sempre amunt, i encarats vers el nord per entre camps de conreus i terres ermes, a les dues hores d'haver deixat el riu Vellos, s'arriba al poble de Puértolas. Aquest es troba a 1,300 metres sobre el nivell de la mar, voltant son caseriu un petit turonet encinglerat, en el cim del qual es trobava l'antiga iglesia avui desapareguda, i que es construí dins del poble, per a lliurar dels llamps a l'antiga, la qual n'era molt perjudicada.

Els carrers de Puértolas són molt costaruts, sobressortint-ne de son caseriu algunes cases de nobles famílies, amb llurs escuts en els portals, com les de Superio, la de Garcés i altres. S'hi conserva en peu una torre de planta quadrada i de pedra, coberta amb teulada a dos vessants i feta d'aquell material. L'entrada és a certa alçaria d'ella, i segons tradició va pertànyer en altre temps al senyor de Puértolas, i més endavant a presó pública. La iglesia actual és d'una nau coberta amb volta d'aresta en forma estrellada i a l'istil d'Aragó. En ella s'hi conserven una creu processonal d'argent daurat, pareguda a la de Ceresuela de Vió; un viril del mateix metall, obra del renaixement, i una casulla amb medallons brodats, treball delicat del segle XVI.

DE PUÉRTOLAS A ESCUAÍN. — Se surt del poble en direcció nord-nord-est, i per un caminet de cavalleries es travessen bons conreus; a l'esquerra s'ovira, a l'altra banda del pregón barranc, el poblet de Bestué, situat al caire de l'engorjat barranc del Cagigar; pel seu dessobre s'alça imponent el massiu de les Sestrales, amb ses esglaonades cingleres, fins a la dentellada carena. Als quaranta minuts de pujar suaument es guanya la collada Custodia, divisoria d'aiguavessants del riu de Puértolas a l'oest, i del Yaga a l'est. Des

d'allí es presenta a l'enfront el Castillo Mayor, feixuga muntanya de carena encinglerada, enlairada a 2,230 metres i amb una corona encinglerada que l'enfaixa per tots indrets; solament pel costat que des d'aquell lloc s'ovira, s'hi pot apreciar una solució de continuïtat en aquella en forma d'estret pla inclinat o pendent que trenca la cinglera. Aquest és l'únic indret per on pot assolir-se el pla del cim, que s'estén en més d'una hora de llargada per mitja d'amplada. Aquest alt ras, amb son sol cobert per les calices esquerdades i plenes de forats, per on s'hi atapaeixen els boixos i altres arbustes, hi abunda la pastura, i és molt concorregut pels ramats de la vall, els quals hi acudeixen a la temporada, permaneixent-hi sols molts dies, sense que d'ell en puguin sortir com no sigui per l'indret de l'entrada.

Seguint el camí que va faldejant per dessota el Castillo Mayor, i a bona alçaria del fons del llit del Yaga, s'oviren oberts horitzons envers la ribera del Cinca, tancada al fons per les altes muntanyes de la vall de Gistain.

Es travessa un gran caos de penyes despreses de Castillo Mayor, i per un espès bosc de faigs i pins, s'entra ja en vistes de l'ampla fondalada del barranc d'Escuaín, encapçalada vers al nord per l'estesa collada Biceto i les tres tucas de Sessa. Per l'altre vessant del barranc, es descobreix el poblet de Reville i el veïnat de Bies, i en una hora de caminar es passa per la freda font del Diable; als trenta minuts més de marxa s'arriba al barranquet, on es troba la font veïnal d'Escuaín, i, travessant-la, es puja, als pocs minuts, al poble d'aquest nom.

Escuaín és una població d'onze veïns, amb cases molt rònegues i agrupades a l'entorn de la petita iglesia, la qual ofereix sols sa pobresa extremada com a cosa remarcable. Es troba situat a 1,320 metres d'altitud, en el planer fons de l'alta vall del riu Yaga. Aquesta es troba enquadrada al nord per la llarga divisòria de la vall de Bielsa des de les Tucas de Sessa al nord-nord-oest, fins a la Peña del Mediodía al nord-nordest, i pel llarg esperó del Castillo Mayor al ponent d'ella. Vers al nord la tanca la collada Biceto, indret per on pot passar-se a la ribera d'Añisclo en la vall de Vió (de l'itinerari de la qual ja en parlàrem al tractar d'aquella vall).

La comarcada que s'estén al redós de la collada Biceto constitueix la conca de recepció de totes les aigües caigudes en aquell gran circuit muntanyós; mes, a no ésser en temps de fortes tronades, l'aigua arreplegada en aquell indret és tan escassa, que no arriba a constituir curs visible, restant, per consegüent, sec el fons d'aquella vall, des de la collada susdita fins a l'indret del poble d'Escuaín.

Emperò, tocant al poble vers al nord, s'obre una fondíssima escletxa, orientada en sa longitud en direcció a l'eix de la vall, o sigui el barranc del riu Yaga. Aquest barranc, a la faisó d'ampla esquerra, de parets encinglerades i tallades a plom i recobertes per espessa vegetació, presenta son estret fons, començant a uns 100 metres més avall de la collada Biceto, en un trencat o esfondament del sol, que va enfondint-se a mesura que va seguint enllà : apareixen son fons completament eixut. Un quart d'hora més avall, aquest fons de l'escletxa, i en el lloc anomenat Els Vivers, apareixen, sortint d'uns forats, unes cabdaloses deus, les quals són l'origen del riu Yaga i van fent via pel fons del barranc, fins que més avall va obrint-se, perdent l'aspecte d'engorjat, i seguint el riu en son areny, enquadrat pels vessants més o menys redreçats.

El trajecte de l'escletxa, o gorja d'Escuaín, abarcarà prop de 2 quilòmetres de llargaria, havent-hi indrets d'ella en què llur fons no comptarà pas 10 metres d'amplaria. Aquesta formidable esquerra, com altres de què tan abundós n'és aquest país, és, per son grandíols aspecte, una de les curiositats dels Pireneus aragonesos, essent molt visitada pels excursionistes estrangers, en especial els homes de ciencia. (Vegi's els estudis que d'ella porta efectuats el savi geòleg M. Briet, publicats en la *Revista d'Espeleologia*.)

D'ESCUAÍN A TELLA, I A LA CARRETERA DE L'AINSA. — Al sortir del poble es passa per la font veïnal, i allí es deixa a la dreta el camí seguit en l'anterior itinerari; per l'esquerra es pren un corriol, el qual s'endinsa sobtadament en una espessa boscuria de faigs, anant vorejant aigües avall el barranc d'Escuaín, que queda a l'esquerra.

No deixant el bosc, en una hora es baixa al barranc susdit, que es travessa a sa vorera esquerra, trobant als pocs passos les cases d'Estaronillo, primer agregat pertanyent a Tella. D'allí s'emprèn forta costa, pels rocosos vessants de la muntanya de Revilla, deixant a l'esquerra i a més alçaria, el poblet d'aquest nom, i al redós d'un cingle. És agregat també a Tella. Continuant la costa, es passa pel veïnat d'Arinzué i Lamiana, format d'uns trenta habitants; essent també pertanyent a Tella. Se segueix pujant fins a guanyar la carena de la serra, que s'assoleix en set quarts de caminar. Partió d'aiguavessants del riu Yaga al ponent i del barranc de Sant Fabián al levant. Allí es va planejant per la serra i en direcció sud, i mitjançant una curta pujada per entre camps de conreu, s'arriba en una hora llarga, al poble de Tella.

Aquest conté 146 habitants, constituint cap de districte muni-

cipal amb llurs agregats Revilla, Arinzué, Lamiana, Estaronillo, Cortalaviña, El Hospital i La Infortunada, donant un total de 313 ànimes, les quals són les que constitueixen tota la població de ço que se'n diu vall de Tella.

Es troba Tella a 1,380 metres d'altitud, formant son caseriu un sol carrer, estenent-se al redós de la carena de la serra de las Cazarras. Gaudeix d'esplèndides perspectives envers la ribera del Cinca, que a considerable fondaria es desenrotlla en una gran extensió, veient-se zig-zaguejar el riu fins a perdre's al lluny, entaforat en les muntanyes del Sobrarbe.

El vessant, en la part superior del qual es troba edificat el poble, és molt redreçat, és, malgrat això, aprofitat per estretes feixes de conreus, havent-hi amb prou feines pla per les edificacions, totes elles de pobre aspecte, i moltes adosades a la penya.

Cap edifici hi ha digne d'atenció, així com tampoc la iglesia, que res d'artístic ofereix. Al nordoest del poble, i a tret de bala d'ell, dalt del serrat de Fajanillas, s'hi alça una capella dedicada a la Verge d'aquest nom, amb un campanar o torre quadrada; prop d'aquesta s'hi troba mig enderrocada l'antiga capella de la Verge de la Peña, d'antiga devoció en la comarca.

Des de Tella se segueix un caminet de ferradura en direcció sud-sudoest, baixant rapidíssimament pels vessants de la serra de Fajanillas, veient-se sempre molt dilatat panorama; per la dreta es descobreix tota la vall d'Escuaín, fins a son començ a la collada Biceto, per darrera de la qual treuen llurs enfilades i blanques testes les puntes de les Tres Sorores. El Castillo Mayor i sa característica massa, es pot examinar des d'allí en tots els seus detalls. A l'enfront i a bona fondaria s'estén la conca del Cinca en molts quilòmetres d'extensió, tancant l'arc de l'horitzó la Peña Montañesa, les nues muntanyes de Ceresa, l'aguda punta Lerga i tot l'eixam de serres de la vall de Gistain, amb el Cotielle per dessobre de totes.

Una baixada en forta pendent porta en una hora al veïnat de Cortalaviña, i en altre tant s'arriba a la carretera de l'Ainsa i Barbastro, en l'indret on s'alça la casa que porta el nom d'hospital de Tella.

D'allí, i en 20 quilòmetres, es va a la vila de l'Ainsa, i en 77 quilòmetres més a la ciutat de Barbastro. Aquest trajecte pot fer-se amb carruatge, car hi està establert un servei públic de tartanes fins a l'Ainsa, en combinació amb els automòbils i diligències que fan el trajecte de Boltaña a Barbastro.

JULI SOLER I SANTALÓ

Adhesió del C. E. del Vallès *

EL Centre Excursionista del Vallès veu amb gran simpatia l'homenatge que el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA tributa avui als fundadors de l'excursionisme col·lectiu a Espanya, En Josep Fiter Inglès i En Salvador Sanpere i Miquel.

Era un deure de reconeixença pública envers aquells preclars patricis, i a l'acte de fer-lo efectiu volem ésser-hi amb tot el nostre fervor.

Sí, fervor veritable sentim per la memoria dels homenatjats. No dubtem que després que se'ns hauràn dit tots llurs mèrits, tindrem per ells una major admiració encara.

Ja és ben bé prou per merèixer la nostra veneració el mèrit escarit d'haver estat els iniciadors de l'excursionisme, avui en dia tan esplèndit, vigorós i poixant.

Certament, En Fiter i En Sanpere foren, especialment el primer, uns vidents; però segurament que mai havien somniat, amb tot i la seva forta imaginació, que l'excursionisme pogués pendre a Catalunya el desenrotllament i la plenitut que ha assolit.

Oh, quin poder d'enyorança patriòtica devien sentir davant els monuments artístics de Catalunya, en llur majoria ruïnosa i oblidats! I quina suggestió més extraordinària devien experimentar contemplant les nostres valls i muntanyes tan belles i tan poc amades al seu temps!...

D'aquell neguit, d'aquell amor d'il·luminat en va néixer la felicitat de crear l'excursionisme fecund. No farem retret del que deu la patria i la cultura a l'excursionisme.

Avui no farem més que rendir una càlida lloança a aquells meritíssims patricis d'esperit vident i subtil els quals foren dels primers en promoure el gran despertament nacional de Catalunya.

JOÀN MONTLLOR

* Treball llegit el dia 30 de novembre amb motiu de la vetllada necrològica en honor dels Srs. Josep Fiter Inglès i Salvador Sanpere i Miquel.

En Salvador Sanpere i Miquel*

ENCARA que no el vaig tractar amb certa intimitat fins als seus darrers anys, la seva figura d'aire conqueridor la coneixia de tota la vida. Per cert que a judicar pel seu aspecte, quan rumbejava Rambla avall aquella barba d'apòstol i aquell bastó, o quan feia sentir aquella veu forta en teatres i ateneus, mai hauria sospitat que En Sanpere i Miquel atresorés una ànima tan delicada i afectuosa i un caràcter tot d'una pessa i condescendent alhora, ni que dugués als amics una tan fonda estimació.

Va esser un incansable treballador, i aquesta seva qualitat el feia simpatitzar amb tots els que treballaven. Temperament discutidor, dotat d'una rara habilitat en la polèmica, adquirida potser en les seves llargues campanyes polítiques i periodístiques, sempre estava a punt d'allargar la mà a aquells amb els quals acabava de sostenir les més agres discussions públiques o privades.

La seva obra és massa gran i variada per què en poques estones pugui donar-se'n una idea lleugera de conjunt. Ens fixarem únicament en els seus estudis d'història, d'arqueologia i d'art que formen la part més important de la seva producció. De manera que només que per memòria recordarem la seva gestió política que des de la seva primera joventut el portà a esser diputat a Corts en les Constituents de l'any 1873; i que fou tres vegades elegit diputat provincial, en 1871, 1872 i 1883; i que són innombrables els articles polítics escrits en diversos periòdics de Barcelona i de Madrid; sobressortint entre aquests *El Debate*, *La Reforma* i *La República ibèrica*, de Madrid, havent En Sanpere dirigit des de 1868 a 1870 la revista setmanal *Las libertades democráticas*.

En Sanpere va fer molts viatges durant tot el llarg de sa vida, àdhuc en els seus darrers anys. En tenia trenta quan en 1870 fou nomenat representant del govern espanyol a l'Exposició internacional d'obrers, de Londres; en el mateix any rebia de la nostra Diputació l'encàrrec d'escriure una memòria sobre l'ensenyament de l'art aplicat a la indústria a França, Anglaterra i Wurtemberg; també va

* Nota biogràfica llegida la nit del 30 de novembre, en la vetllada necrològica en honor dels Srs. Sanpere i Miquel i Fiter Inglès.

esser nomenat comissari d'Espanya a l'Exposició Universal de Viena celebrada en 1873. En representació del Foment de la Producció Nacional va fer un altre viatge a França, Anglaterra, Suecia i Rússia per a estudiar-hi l'estat de l'ensenyament de l'art aplicat a la indústria. Essent-ne un dels promotors, i àdhuc el redactor de les bases i reglament, del Museu de reproduccions, va esser comissionat per l'Ajuntament per a fer l'adquisició, a França, Itàlia, Àustria i Alemanya, de tots els objectes reproduïts que encara figuren dignament en els nostres Museus. Apart d'aquestes i d'altres delegacions, com la del govern d'Espanya a l'Exposició internacional de música i del teatre i la darrera de la Junta de pensions a Itàlia, sempre estava a punt d'empendre viatges i de fer excursions per Catalunya, Aragó i València a la recerca, en arxius, biblioteques o museus, de les notícies que li manquessin per a completar algún estudi o llibre.

La seva activitat prodigiosa abastant per a les coses que semblaven més heterogenies, escrivia llargues obres per a editors, destinades a esser repartides per entregues, com *La emancipación del hombre*, en tres abultats volums, *La historia del lujo*, *Historia del cristianismo*, *Historia del siglo XIX*; i trobava temps per a traduir. *Los mandamientos de la humanidad*, de Tiberghien i l'*Universo social* de Spencer.

Però pot dir-se que en l'any 1878 inaugura amb braó els seus estudis arqueològics i històrics, que no para de donar a l'estampa. Era afectat a explorar els primitius pobladors i la formació dels noms, estudis prou compromesos i difícils; en tal concepte va publicar els *Orígens i fonts de la nació catalana*, un dels primers treballs netament científics, fills del nostre renaixement literari, que va esser premiat en un concurs de la revista *La Renaixença*; i també *Un estudi de toponomàstica catalana*, que va endur-se'n el premi ofert per l'Associació d'Excursions Catalana; En Sanpere va adquirir, a més de la publicació, el títol de soci honorari, que continuava ostentant, del CENTRE EXCURSIONISTA com a succeïdor que és d'aquella Associació. En el mateix any apareixien els *Apuntes arqueológicos de D. Francisco Martorell y Peña*, el benemèrit fundador del museu i del premi Martorell; apuntaments ordenats i completats per En Sanpere, els quals tracten principalment de monuments megalítics. També publicava la memòria sobre *Barcelona, son passat, son present, son porvindre*, i dos estudis de l'època medieval, que són sens dubte els llibres més ben compostos que escrigué: em refereixo a *Las costumbres catalanas en tiempo de Juan I*, que li va valer un premi en el certamen

de Girona de 1877, i *Les dames d'Aragó*, formant un volum de *La Renaixença*, de 1879. Mentrestant, obtenia recompenses en els Jocs Florals del mateix any amb l'estudi històric sobre *L'alçament de Mieres*, i en l'any següent, amb la biografia de N'Esteve Gelabert Bruniquer; i fundava i dirigia *La Revista de Ciencias històriques*, en els quals cinc volums hi fou molt ampla la seva contribució.

En ocasió del plet seguit entre l'Ajuntament de Barcelona i el Marquès d'Ayerbe, En Sanpere va escriure en 1890 un capítol importantíssim sobre la topografia antiga de la nostra ciutat, *La Rodalia de Corbera*, en dos volums i un de suplement; i amb motiu d'un altre plet sobre els terrenys de la Ciutadella, va publicar en 1911 un abultat volum de plànols i d'abundoses notícies històriques inèdites, *Los terrenos de la Ciutadella*. La seva coneixença de la topografia antiga de la ciutat l'havia conduït a començar per entregues una *Historia de Barcelona* que no va completar; i la circumstanciada i nova descripció del setge de Barcelona de 1714 que titulant-la *Fin de la Nación catalana* va veure la llum en 1905.

Un altre aspecte de la carrera literaria d'En Sanpere ens ha de fer per sempre agradable la seva bona memoria. Ens volem referir als seus *Cuatrocentistas catalanes*; mitjançant aquesta obra capital una nova escola notable de pintors primitius prenia un bon lloc en el món de l'art. Molts retaules eren coneguts de pintors catalans del segle XV.^a, però ara es presentaven en conjunt, com un bloc formidable, percaçades les obres per tots els indrets del nostre país i pels diversos museus d'Europa. Com tota obra d'investigació, aquesta està subjecta a esser corregida i suplementada, però ell havia tallat els carreus de l'edifici, ell havia omplert de claror la via que una llarga teoria d'artistes catalans havia calcigat en l'època esplendent de la nostra hegemonia política.

Les aficions a estudis artístics li venien de lluny, a En Sanpere: a la primeria de la seva activitat havem vist que redactava diverses memories sobre l'aplicació de l'art a la industria; l'any 1888 havia donat un Album explicatiu de l'obra d'En Marià Fortuny; en els repetits viatges li havia llegut contemplar i penetrar-se de les obres més cabdals que honren els museus d'Europa; i sempre s'havia delectat a escriure pels diaris i revistes, crítiques d'art.

Que En Sanpere va esser un excel·lent conferenciant ho saben tots els que recorden la conferencia sobre en Borrassà que havia donat en aquesta sala, acompanyada de projeccions de les taules d'aquell pintor o a ell atribuïdes. Ell n'havia donat a Madrid, però el lloc habitual de les seves agradables converses públiques

era a l'Ateneu Barcelonès, on són en gran nombre, des de la primera que va donar-hi en 1879 fins les darreres, pocs mesos abans de morir, sobre el pintor Anglada. En Sanpere fou un veritable ateneïsta, on anava cada dia; l'Ateneu Barcelonès li deu un bon record.

L'última obra, *La pintura mig-aval catalana*, no va poder-la acabar. L'havia concebuda en dos volums, el primer dels quals comprendria des dels orígens fins als inicis de la pintura gòtica; per a desenrotllar en el segon la pintura del nostre segle XIV.⁸ Per sort, tota l'obra d'En Ferrer Bassa, d'En Jaume i d'En Pere Serra resta completament publicada.

D'ençà d'haver esclatat la guerra semblava que una preocupació constant l'impossibilités d'escriure i de treballar. De l'antic demòcrata en servava, en l'actual conflagració, una fonda simpatia per la França; i en discutia en l'Ateneu, en les redaccions, per tot arreu on se li presentés ocasió.

A mitjans de l'any 1915 va veure's obligat a sofrir una operació delicada en una clínica. Demanant al metge que li fossin concedits vuit dies d'espera abans que l'operessin, va voler anar a Montserrat, on no li havia llegut anar durant la seva vida tan plena; i va tornar a Vich per a visitar-hi el seu bon amic mossèn Gudiol, per despedir-se'n i, enllestides altres diligències familiars, va entrar a la clínica on, en sent hora, pels seus propis passos va dirigir-se a la sala d'operacions, i va ajeure's a la taula, tot discutint amb els metges. De la primera prova va sortir-ne prou bé, i ja anava a visitar als amics de més aprop : l'Apeles Mestres, el malaguanyat Vidiella, que no va trigar gaire en seguir a En Sanpere en el més llarg dels seus viatges. Però una nova operació quirúrgica, més delicada que la primera, va judicar-se indispensable, i aquesta, ni la seva forta constitució ni el seu ferm coratge, pogueren resistir-la. Anant-se rellevant els individus de la família, va tocar vetllar-lo una parenta joveneta.

En Sanpere, en l'agonia, com en un estat d'al·lucinació, va dir: «— Ja veig la batalla decisiva. Digues, noia : Visca la França!». I va finir. Això era el dia 25 d'octubre de 1915; tenia, doncs, setanta sis anys.

JAUME MASSÓ TORRENTS

Crònica del Centre

DESEMBRE DE 1917

SOCIS INGRESSATS EL QUART TRIMESTRE DE 1917

Arrigo Minati. — Enric Vincke. — Teodor Müller. — Hellmut Müller. — Joàn Müller. — Elisabet Müller. — Lissy Müller. — Alfred Müller. — Jaume Marcet. — Miquel Massó. — Antoni Homs. — Josep Uhthoff. — Lluís Juanico. — Rinald Valanzasca. — Lluís Goitisoló. — Francisco Soler. — Francesc Avinent. — Sabí Ribé. — Josep Manel Ganzer. — Joaquina Vacarissas. — Josep Gallart. — Romà Tous. — Enric Miquel. — Manel Galilea. — Josep O. Llimona. — Enric Llorac. — Gustau Moragas. — Carles Pedret. — Jeroni Monjonell. — Ricard Baciana. — Gaietà Vilella. — Anna Agustí Monjonell. — Joàn Fabregat.

CONFERENCIES

El dia 2 se celebrà una sessió extraordinària de projeccions en honor dels regionalistes de Galícia. El vicepresident, Sr. Maspons, els féu un parlament de salutació i oferiment, i D. Leandre Pita contestà amb frases d'agraïment, que foren rebudes amb entusiasme.

El dia 7, el president de la Secció de Geologia, Mn. Marià Faura, ens presentà un viatge soterrani, mitjançant projeccions de coves i avencs.

El dia 14, D. César August Torras, ex president del CENTRE, continuà la ressenya *Excursionejant a l'envolt de la serra del Fort del Compte, Alinyà i Oden*.

El dia 21, l'erudit arqueòleg D. Josep Soler i Palet, tractà de les pintures murals descobertes recentment a Santa Maria de Terrassa.

El dia 28, el president del CENTRE, D. Jaume Massó Torrents, ens féu veure Torroella de Montgrí, Belcaire i Estarlit.

EXCURSIONS

SECCIÓ D'SPORTS DE MUNTANYA. — El dia 2 se celebrà l'anunciada cursa pèr equips, Llinàs-Arenys de Mar, veient-se molt concorreguda.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — Amb motiu de celebrar-se la cursa Llinàs-Arenys de Mar, aquesta Secció realitzà una excursió d'un dia a Llinàs del Vallès, església d'Alfar, Santuari del Corredor, dolmen de Pedra Gentil, Arenys de Munt i Arenys de Mar.

El dia 9, aquesta Secció celebrà l'escrutini de la Segona Exposició-Concurs de Fotografies destinades a ésser publicades com a làmines artístiques del BUTLLERÍ DEL CENTRE durant el vinent any 1918.

Verificat el recompte de totes les votacions emeses, varen resultar elegides per majoria de vots les dotze fotografies següents:

Estany de Mar, Capdella. — Claustre del monestir de Ripoll. — Estany de Sant Maurici i muntanyes de Colomés. — Claustre del Monestir de San Cugat del Vallès. — Pic d'Aneto i estany de Corones. — Monestir de Montserrat. — Empúries. — Gelera del Mont-Perdut. — Poble de Montseny. — Tredós, església de Cap d'Aran. — Sepulcre de Santa Maria de Belloc. — Un carrer de Bagà.

El 23, i organitzada per la mateixa Secció, s'anà a Terrassa per a visitar les pintures murals recentment descobertes en l'església romànica de Santa Maria.

SECCIÓ D'ENGINYERIA. — Els dies 8 i 9 un gros nombre de socis anaren a Manresa, Suria i Cardona per a visitar les salines i els jaciments de sals potàssiques.

Aquesta mateixa Secció anà el dia 17 a Montcada per a visitar la nova fàbrica de ciment Asland i les instal·lacions elevatòries antigues i noves de les aigües procedents de l'esmentada població.

EXPOSICIÓ

El dia 20 tingué lloc l'acte d'obertura de la ben notable Exposició de fotografies de la muntanya i monestir de Montserrat, totes elles degudes al soci de la Secció de Fotografies D. Adolf Zerkowitz. Aquesta Exposició podrà visitar-se fins per tot el dia 20 del propi gener.

DONATIUS PER A LA BIBLIOTECA

Del Sr. Ramón E. Bassegoda : un exemplar de la seva obra *Poesies completes*. — De l'Institut de Ciències : *Treballs de la Societat de Biologia*, any quart, 1916; i els fascicles 7 i 8 dels *Arxius*. — Del Sr. Lluís M. Vidal : *Nota paleontològica sobre el cretáceo de Cataluña; Edad geológica de los lignitos de La Selva y Benisalem, y descripción de algunas especies fósiles i Geología del Montsec*. — De l'Observatorio Central Meteorológico : *Resumen de las observaciones del año 1915* i el suplement del tomo II del seu *Anuari*. — Del Reverend Dr. Marià Faura i Sans : *Montjuich, Notas geológicas i La microfotografía en colores aplicada a la petrografía*. — Del Sr. Josep Danés i Torras : *El pont de Besalú sobre el Fluvià*. — Del Rvud. P. Oleguer, de Barcelona, un opuscle intitulat : *Jesús Eucaristic*. — Del Sr. P. Fabra : *Diccionari Ortogràfic* (vol. XI de la Biblioteca Filològica).

Noves

CONVITS. — La Societat de Ciències Naturals de Barcelona, Club Muntanyenc, ha convidat al CENTRE en el seu acte inaugural de curs.

També ha fet lo mateix l'Ateneu Barcelonès.

De la mateixa manera, La Agrupación de la Escuela Municipal de Artes l'ha convidat a una conferencia donada per En Manuel Ainaud.

Igualment la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País convidà al CENTRE a l'acte de Repartiment de premis al Saló de Cent de les Cases Consistorials.

També l'ha convidat la Sociedad de Geografía Comercial a l'assistència a un cicle de conferències sobre assumptes pertanyents a la mar.

NOVES JUNTES DIRECTIVES. — Han fet assaber el nomenament de llurs noves Junes directives, la societat Ribes-Sport, de Ribes; i l'Academia Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

CONCURS D'HISTORIA DE CATALUNYA. — L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana ens comunica que enguany celebrarà el concurs d'història de Catalunya a la ciutat de Girona.

COMPROMISSARIS. — Han estat nomenats compromissaris per a elegir dos individus de la Junta Autònoma Municipal de Ciències Naturals, el nostre President, D. Jaume Massó Torrents, i el Vocal de la Directiva D. Josep Franch.

CONFERENCIES. — La Secció d'Sports de Muntanya es preocupa en organitzar un cicle de conferències per als dissabtes de cada setmana.

FELICITACIONS. — El CENTRE ha enviat oficis de felicitació als socis Srs. D. Joan Ventosa i Calvell i D. Josep Puig i Cadafalch, per haver estat elevat el primer a Ministre d'Hisenda, i el segon a President de la Mancomunitat de Catalunya.

El Sr. Ventosa ha contestat amb la següent carta:

«Srs. D. Jaume Massó Torrents i D. Timoteu Colominas.

Molt distingits senyors meus : He rebut l'atenta comunicació que em dirigeixen, transmetent-me la carinyosa felicitació de la Junta directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA amb motiu del meu nomenament del càrrec que desempenyo, en el quin tindria un gran plaer en poder contribuir a la major prosperitat del nostre estimat CENTRE. Sincerament agraeixo l'atenció amb què m'han honrat tan bons amics i consocis i resta sempre a la seva disposició son afm., J. Ventosa.»

i el Sr. Puig i Cadafalch, tal com segueix:

«Sr. President del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

A vós, i en nom vostre al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, que heu volgut encoratjar-me amb l'afectuosa felicitació, remerció la cordialitat del vostre entusiasme esperat el concurs de col·laboració que cal entre tots els catalans per a assolir la plena realització de la nostra voluntat nacional. Déu vos guardi molts anys. Barcelona, 10 gener 1918. — J. Puig i Cadafalch.»

RECIPROCIAT EXCURSIONISTA. — S'han aprovat, en principi, unes bases de la societat alpinista Peñalara, per a establir ambdues societats la reciprocitat en els drets socials.

Ultimat l'assumpte, es donaran a conèixer, a fi que puguin disfrutar tots els nostres consocis dels aventatges que proporcionin.

PER LA CONSERVACIÓ DELS NOSTRES MONUMENTS. — El CENTRE ha oficiat a l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès i a la Comissió de Monuments perquè els claustrers del monestir de dit poble siguin curosament vigilats amb motiu dels molts visitants que hi assisteixen des de la inauguració del tren, per a evitar abusos.

OFICI DE CONDOL. — S'ha oficiat a la Sra. Viuda de Gispert, el sentiment del CENTRE per la mort de son marit D. Joaquim de Gispert, antic soci i que tant havia treballat per l'excursionisme i la història patrià.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE NOVEMBRE DE 1917

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA	MÍNIMA ABSOLUTA	MITGES MENSUALS			
8 matí	4 tarda	en 24 hores	en 24 hores	A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL			
1951	5°33			8 matí	4 tarda		
		17° (dia 3)	-8° (dia 13)	683.98 mm.	682.98 mm.		
Oscil·lació extrema mensual	25°	MITGES MENSUALS		A 0° I AL NIVELL DE LA MAR			
Variació màxima diürna (dia 13).	18°	10°06	8°5	770.08 mm.	767.7 mm.		
				Màxima (dia 21 m.) 777 mm.			
				Mínima (dia 10 t.) 755.3 »			
				Oscil·lació extrema 21.7 »			

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRÍA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda		
Termòmetre sec	1°51	5°33	Total d'aigua caiguda en el mes.	181.8 mm.
Termòmetre moll	0°8	4°08	Dia de major caiguda (dia 22)	67 »
Humitat (percentatge).	87	81	Intensitat per dia de pluja i neu	18.1 »
Dies de saturació	6	1	Total d'espessor de neu en el mes.	0.48 mt.
			Dia de major espessor (dia 12)	0.26 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades.	Calma i N.

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES	
Calma	22	21	Mitja mensual diària	15.27 k.
N.	3	3	Màxima absoluta (dia 27)	100.00 k.
NE.	1	5	Recorregut total en el mes.	458.10 k.
E.	1	—		
SE.	1	1		
NW.	2	—		

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	9	6	Pluja	10			8 matí	4 tarda
Nuvolosos.	9	9	Boira	6				
Coberts	12	15	Rosada	1	Cirrus	3 3	5.4	6.3
			Gebre	2	Nimbus	1 3		
			Glaçada total.	1	Stratus	4 4		
			Glaçada, 8 m.	6				
			Neu	6				

Les anotacions diàries han estat preses per l'H.^o Pablo i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE DESEMBRE DE 1917

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA	MINIMA ABSOLUTA	MITGES MENSUALS A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
8 mati	4 tarda	en 24 hores	en 24 hores	8 mati	4 tarda
- 3°16	- 0°13	11° (dies 4 i 6)	- 15° dies 25 i 28	678.09 mm.	677.64 mm.
				A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
Oscil·lació extrema mensual. 26°		MITGES MENSUALS		764.98 mm.	763.45 mm.
Variació màxima diurna (dia 25). 19°		5°23	- 5°98	Màxima (dia 15). 776.6 mm.	
				Mínima (dia 17). 747.2 »	
				Oscil·lació extrema 29.4 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 mati	4 tarda	
Termòmetre sec	-3°73	-0°13	Total d'aigua caiguda en el mes . . . 82.5 mm.
Termòmetre moll	-3°69	-1°02	Dia de major caiguda (dia 20) . . . 26 »
Humitat (percentatge) . . .	87	83.5	Intensitat per dia de pluja i neu . . . 10.31 »
Dies de saturació.	15	11	Total d'espessor de neu en el mes. . . 0.85 mt.
			Dia de major espessor (dia 27). . . 0.22 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades. Calma.

VENT

DIRECCIÓ	8 mati	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES
Calma	27	26	Mitja mensual diària 12.367 k.
N.	—	2	Màxima absoluta (dia 27) 156.300 k.
NE.	—	1	Recorregut total en el mes 383.400 k.
E.	2	2	
S.	1	—	
NW.	1	—	

ESTAT DEL CEL

DIES	8 mati	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT	
				CLASSE	8 m.	4 t.	MITGES MENSUALS	
Serens	10	11	Pluja. 8				8 mati	4 tarda
Nuvolosos.	10	7	Boira. 2					
			Glaçada total. . . 14	Cirrus.	5	2		
			Glaçada, 8 m. . . 24	Nimbus.	5	3		
Coberts.	11	13	Neu 11	Stratus.	2	2	5.67	5.29

NOTES. — En els dies 26, 27 i 28 forta tempestat de neu, amb torb. La mínima termomètrica d'aquest mes tan sols ha estat registrada en el desembre de 1909 (— 15°5) i en el gener de 1914 (— 15°).

Les anotacions diàries han estat preses per l'H.^o Pablo i revisades pel Dr. FAURA I SANS.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DE L'ANY 1917

Temperatures a l'ombra		8 MATÍ	4 TARDA
Mitja mensual major		18°35 (juliol)	20°77 (juliol)
» » menor		—3°16 (dbre.)	—0°13 (dbre.)
» anual		8°40	10°75
Mitja anual de les màximes			15°49
» » de les mínimes			6°62
Màxima extrema			35°5 (14 juliol)
Mínima »			—15° (25 i 28 d.)
Oscil·lació extrema anual			50°5
Promedi de l'oscil·lació extrema mensual			26°37
Variació màxima diurna major			23°5 (27 juliol)
» » » menor			18° (13 nbre.)

Pressió baromètrica	A 0° i a la gravetat normal		A 0° i al nivell de la mar	
	8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA
Mitja mensual major	683.98 (nbre.)	682.98 (nbre.)	770.08 (nbre.)	767.9 (nbre.)
» » menor	676.6 (març)	674.08 (març)	759.67 (maig)	758.51 (maig)
» anual	679.43	678.63	763.17	761.59
Màxima (dia 1 de gener)				777.66 mm.
Mínima (dia 7 de març)				733.4 »
Oscil·lació extrema anual				44.26 »
Promedi de l'oscil·lació extrema mensual				21.43 »

Humitat relativa. Psicròmetre		8 MATÍ	4 TARDA
Mitja mensual major		87 (gener, nbre. i desembre)	87.7 (juliol)
» » menor		64.3 (maig)	62.8 (sebre.)
» anual		75.02	72.51
Total de dies de saturació a l'any		44	27.
Major nombre de dies de saturació al mes		15 (desembre)	11. (dbre.)

Pluja en 24 hores	{	Nombre major de dies de caiguda	16 (maig)
		» menor »	6 (abril)
		Total de dies de caiguda a l'any	120
		Altura d'aigua caiguda, màxima mensual	181.8 mm. (nbre.)
		» » mínima »	28 » (febrer)
		» » màxima d'aigua caiguda en un dia	67 » (22 n.)
		Total d'aigua caiguda a l'any	916.2 »
Neu en 24 hores	{	Intensitat diària	2.51 »
		Promedi de la intensitat per dia de pluja i neu.	7.63 »
Calamarça	{	Nombre major de dies de caiguda (mensual)	12 (gener)
		Dia de major caiguda durant l'any.	0.26 m. (12 nbre.)
		Total de dies de caiguda durant l'any	53
		Total d'essessor l'any	2.415 metres
Glaç	{	Total de dies a l'any	2
		Nombre major de dies al mes	24 (desembre)
		Total de dies a l'any, a les vuit del matí.	75
		» » » amb glaçada total	41
Gebre	{	Nombre major de dies al mes amb glaçada total.	15 (gener)
Rosada	{	Nombre major de dies al mes	6 (octubre)
		Total de dies a l'any	9
	{	Nombre major de dies al mes	5 (abril i sebre.)
		Total de dies a l'any	13

Vent, direcció predominant	Calma	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
A les vuit del matí.	197	15	67	12	19	28	13	6	8
A les quatre de la tarda.	122	28	121	7	17	30	12	6	22
veïocitat mitja mensual major.					53.45	kms.			
» » menor					11.516	»			
» » anual per dia					33.245	»			
» màxima absoluta a l'any					156.30	»			(27 dbre.)
Recorregut total a l'any					12,072.25	»			

Nuvolositat	8 MATÍ	4 TARDA
Mitja mensual major	8.06 (maig)	8.38 (maig)
» » menor	2.86 (septebr.)	4.85 (setembre)
» anual.	5.73	6.21
Nombre de dies a l'any amb cirrus	52	40
» » » nimbus	24	44
» » » stratus	21	15
» » » cumulus	16	50
» » » boïra.		48

Estat del cel	8 MATÍ	4 TARDA
Nombre major de dies serens	14 (setembre)	11 (desembre)
» » » nuvolosos	15 (setembre)	19 (agost)
» » » coberts	19 (gener i maig)	18 (març)
» menor » serens	3 (gener i maig)	0 (maig i juny)
» » » nuvolosos	7 (març)	7 (març i dbre.)
» » » coberts	1 (setembre)	7 (setembre)
Total anual de dies serens	104	55
» » » nuvolosos	125	150
» » » coberts	136	160

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE LA RENCLUSA (PIRENEUS CENTRALS) a 2125 m. s. m.

RESUM de la TEMPORADA D'ESTIU de 1917 (13 juliol al 31 d'agost-50 dies)

	RENCLUSA (2125 m.)	VIELLA (965 m.)	DIFERENCIA
Temperatura mitja durant la temporada.	12°04	17°44 (8 m.)	- 5°40
Mitja de les temperatures màximes en el mes de juliol (13-31).	20°84	25°83	- 4°99
Mitja de les temperatures màximes en el mes d'agost (1-31).	14°96	23°71	- 8°75
Mitja de les temperatures màximes durant la temporada.	17°20	—	—
Mitja de les temperatures mínimes en el mes de juliol (13-31).	5°94	12°01	- 6°07
Mitja de les temperatures mínimes en el mes d'agost (1-31).	4°22	10°43	- 6°21
Mitja de les temperatures mínimes durant la temporada.	4°08	—	—
Dia de mes alta temperatura (20 juliol)	26°	35°5 (dia 14 juliol)	- 9°5
» » baixa » (20 agost)	1°	50° (dia 30 agost)	- 4°
Dies serens	33		
» emborials, nuvolosos, coberts 8 }			
» » » » » » » » 9 }			
i plujosos.	17		
Quantitat d'aigua caiguda	136.09 mm.	109.8 mm.	+ 26.29 mm.
Mitja diària d'aigua caiguda durant la temporada	2°72 »	1.77 »	+ 0.95 »
Intensitat per dia de pluja	15°12 »	5.77 »	+ 9.35 »

DR. M. FAURA I SANS

TAULES

ÍNDEX ONOMÀSTIC

(ELS NÚMEROS INDIQUEN LES PLANES)

- Abadal, Ramón d', 135, 278
Agustí Monjonell, Agna, 304
Ainaud, Manuel, 305
Albó i Martí, Francisco, 194
Alcoverro, Josep, 73, 74
Alfons II, rei, 87
Alfons V, rei, 238
Ali Bey, 266, 267
Almenar, Baró d', 166
Alós, Ramón d', 195
Amat Cortada, Rafel d', 24
Antòn, A., 8
Aranzadi, Telesfor, 262
Argelles, Lluç, 100
Armangué, Martí, 69, 70
Armangué, Paquita, 69
Armenteras, Josep M.^a, 100
Arruga, Ferràn, 69, 70
Artal, Guillem d', 137
Auriac, Bernat d', 157
Auzias-Marc, 159
Avinent, Francesc, 304
Avinyó, Mn. J., 197

Baciana, Ricard, 304
Barnils, Pere, 134, 160, 263
Barrie, Antoni, 68-70, 73, 118, 156, 185, 189, 260
Bartomeu, Josep, 73
Bartumeus, Teresa, 69, 74
Bassa, Ferrer, 303
Bassegoda, Ramón E., 304
Batista Roca, Josep M.^a, 19, 61
Batlle, Mn. Eudald, 195

Bayó, Jaume, 100
Beaulieu, En, 270
Bellera, Blanca de, 178
Benoît, Pere, 220
Bergós, Joàn, 78
Berthelot, 15
Blana, A, 7
Blanch, Francisco, 133, 263
Blanes Boysen, Albert, 100
Blasi, Francesc, 165, 187
Blass, Adolf, 53
Bonafós, Josep, 225
Bonet i Gari, Lluís, 60, 77, 78
Borruei, Melchor, 283
Bosch, Alfred, 189, 279
Botet i Sisó, Joaquim, 221, 223
Botey, Lluís i Martí, 189
Bou Consolat, Lluís, 100
Briet, Lucien, 283, 297
Buqueras, Pere, 100

Caballol, Benvingut, 78
Calvo, E., 7
Campeny, escultor, 208
Canadell, Benet, 221
Cantos, M., 7
Capmany, Josep, 133, 166, 261
Carbó, Albert, 78
Carreras Candi, Francesc, 260
Carulla, Josep, 67, 100
Carulla, Excm. Dr. Valentí, 76, 78
Casades, Josep M.^a, 70
Casades i Gramatxes, Pelegrí, 61, 82, 101, 133, 134, 163, 193, 217, 261, 264

- Caxàs, Onofre, 221
 Cazurro, Manuel, 56
 Chalaux, Maria, 100
 Christaller, J. G., 15
 Clapers, Cassimir, 100
 Có de Triola, Josep M.^a, 6, 82, 101, 188, 189, 260
 Codina, Santiago, 68 - 70
 Coll, Lluís, 68
 Collell Calvet, Joàn, 221
 Colominas, Timoteu, 265, 278, 306
 Comamala, Arseni, 69
 Comas, Ramón N., 131, 208, 239
 Comas i Solà, J., 55, 56, 58
 Conde, Denis, 67, 74
 Cortés, Antoni, 70
 Cortés, Rosa, 69, 100
 Courtais, Pere, 224
 Cullaré, Josep, 69, 70
 Cuyàs, Narcís, 188

Danés i Torras, Josep, 60, 77, 79, 223, 278, 305
 Déchelette, J., 204
 Degollada, Rafel, 60, 187, 189, 260
 Deix, S., 7
 Didot, Pierre, 268
 Dies Vidal, Mn. Jaume, 237
 Domenech Estapà, Josep, 279
 Domenech Mansana, Josep, 8, 279
 Domenech i Muntaner, Lluís, 82
 Dorph, Ricard, 69, 70, 73, 100
 Duràn, Feliu, 81, 101, 165, 260
 Duràn, Raimond, 100

Echevarría, Emili, 61, 166, 260
 Enrich Argemí, Francisco, 100
 Erra, Josep, 7
 Espadaler Mas, Lluís, 100
 Espel Palou, Andreu, 100
 Espinalt, Bernat, 267
 Estasen, Lluís, 68 - 70, 73, 74
 Esteve, Martí, 125, 134

Fabregat, Joàn, 304
 Falguera, Francesc, 60
 Fargas, Carles, 164, 165, 187-189, 263, 279
 Farina González, Bru, 100
 Faura i Sans, Dr. M., 27, 53, 60, 63, 101, 122, 133, 164, 165, 187, 188, 193, 261, 278, 279, 304
 Felip II, rei, 223
 Ferràn, Adrià, 272
 Ferràn, Antoni, 166
 Ferràn *el Catòlic*, rei, 149, 171, 173
 Ferràn, Pau, 130
 Ferrando, Ferràn, 82
 Ferrer-Vidal, Josep, 100
 Fexas, Narcís, 221
 Figueras, Florenci, 57
 Fisas, Antoni, 100
 Fiter Inglès, Josep, 193, 278, 299
 Florensa, Adolf, 79, 82
 Flos i Calcat, Francisco, 63
 Fluvioler del Ter, 158
 Foix, comte de, 170, 178
 Folch, Joaquim, 193, 261
 Folch i Torres, Joaquim, 79
 Font i Gumà, Josep, 79
 Font i Sagué, Mn. Norbert, 119
 Fontanet, Josep, 100, 103
 Fontseré, Dr. E., 57 - 60, 100
 Forgas, Isabel, 63
 Fortesa, Miquel, 129, 134
 Fortuny, Marià, 302
 Frazer, J. G., 11

Gaiter del Llobregat, 158
 Galí, Francesc, 79
 Galilea, Manel, 304
 Gallardo, Antoni, 70
 Gallardo, Conxa, 69
 Ganzer, Josep Manel, 304
 Gallart, Josep, 304
 García, A., 7
 García, C., 8
 García, S., 7
 Gaudí, Antò, 82, 131, 163
 Gausa, Manel, 78
 Gelabert, Esteve, 302
 Gifreda, Marius, 100
 Giménez, Marius, 10
 Giral Laporta, Joàn, 131
 Girona, Lluís, 60, 78, 167
 Gispert, Joaquim de, 306
 Godó Valls, Carles, 100
 Goitisolo, Lluís, 304
 Gosch, Narcís, 78, 131
 Granell, F., 7

- Granell, Mercè, 69
 Grau, Joaquim, 69
 Grieria, Mn. Antoni, 262
 Gualba, Lucrecia de, 130
 Guíteras, Joàn, 70
 Guitert, Joaquim, 62, 189

H
 Hansom, William, 271
 Hebrard, Albert, 278
 Herrando, Ferràn, 260
 Herzog, August, 68, 69, 73, 100
 Homs, Antoni, 304
 Huguet, Vicens, 100

I
 Illing, Eva, 68, 69
 Isern, Pere, 73
 Izaguirre, Emili de, 100

J
 Joàn II, rei, 171
 Jordana, César A., 100
 Jordi, Sant, 157, 158
 Juanico, Lluís, 304
 Julià, Manel, 70

K
 Kröger, N. E., 53

L
 Laborde, Alexandre de, 268, 269
 Lacarte, Pere, 7
 Lang, Andrew, 16
 Lanson, En, 270
 Locker, E. H., 271
 López Brea, Pere, 100

L
 Lladó, Antoni, 100
 Llimona, Josep O., 304.
 Llobet, E., 8
 Llobet, P., 8
 Llorac, Enric, 304
 Llorens, Enric, 133, 189, 263

M
 Madrenys, Lluís, 195
 Magnusson, Albert, 73
 Mainés, Climent, 78
 Mallat, Enric, 165, 188, 279
 Mañas, Josep, 166
 Maragall, Joàn, 76
 Marcet, Jaume, 304
 Marfà, Antò, 6
 Mariescurrena, Heribert, 273
 Maristany, Amadeu, 8
 Maristany, Francesc, 8, 60
 Maristany, Pere, 8
 Marquès, Bernat, 227
 Marsili, 126
 Martí Butsems, Eveli, 100
 Martí, F., 73
 Martí, rei, 272
 Martín, Ezequiel, 264
 Martorell, Francisco, 262
 Martorell i Peña, Francisco, 301
 Maspons i Anglasesell, Francisco de P., 10,
 83, 195, 277, 304
 Massó, Joàn, 68, 70, 165, 188
 Massó, Miquel, 304
 Massó, Rafel, 69, 70
 Massó Torrents, Jaume, 7, 10, 79, 95,
 96, 134, 195, 227, 263, 265, 278, 303,
 304
 Matas, Joaquim, 166
 Mengel, O., 55
 Mercader Ortega, N., 100
 Mestres, S., 8
 Minati, Arrigo, 304
 Miquel, Enric, 304
 Miró, Josep M.^a, 78, 79
 Miró Escudé, Joàn, 100
 Molla i Muntaner, Josep, 95, 96
 Monistrol, Pere, 279
 Monjonell, Jeroni, 304
 Monrodó, Bertràn de, 223
 Monsalvatje, Francesc, 214, 217, 220,
 221
 Montanyà, pvre., Esteve, 22
 Montañés, Carles, 95, 96
 Montllor, Joàn, 299
 Montsalvatje i Fossas, Francisco, 165
 Mora Gorch, Enric, 60, 78
 Moragas, Gustau, 304
 Morell Tarré, Enric, 100
 Morelló, Joaquim, 101, 134, 189, 190, 261
 Mösseter, Elsa, 68
 Mostara, Marquès de, 213
 Moxó de Francolí, Benet M.^a de, 14
 Müller, Alfred, 304
 Müller, Elisabet, 304
 Müller, Hellmut, 304
 Müller, Joàn, 304
 Müller, Lissy, 304
 Müller, Teodor, 304
 Murken, E., 7

Muntadas, Frederic, 88, 89
Muntadas, Pau, 88

Neumann, P., 55, 58, 60
Nicolau, Lluís, 195
Nonell, Joan, 165, 188-190
Nösen, Pere, 68, 69
Nubiola, Jascinte, 100

Oliván, J., 8
Olivella, Lluís G., 189, 190
Oliveras, Mn. Jaume, 53, 259, 278
Ortiz Estrada, Lluís, 100

Palazón, Joaquim, 100
Palet i Barba, Domènec, 166
Pallars, comte, 171
Palomino, En, 267
Parcerisa, En, 271, 272
Parellada de Carulla, Mercè, 100
Parés i Bartra, F. Xavier, 70, 132, 134, 163, 165, 188, 261, 278
Pascual, Pere, 6
Patxot i Jubert, Rafel, 26-28, 33
Payró, Mossèn, 66
Pedret, Carles, 304
Pelegrí, Josep, 63
Penyaranda, Esteve, 73
Perdigó, Santiago, 69, 70
Pere III, rei, 171, 178, 222
Pi i Margall, 271-273
Picó Campamar, Ramón, 193
Piferrer, En, 271
Piferrer Alvarez, Fèlix, 100
Piñol, Santiago, 70
Pita, Leandre, 304
Planell, Lluís, 7
Planella, B., 272
Pleyan de Porta, 273
Pòlit, Dr. Isidre, 27, 28, 33, 38
Ponz, Antoni, 267
Prat, Pere, 7
Puig, Isidre, 69, 70
Puig, Ramir, 69, 70
Puig Boada, Isidre, 100
Puig i Cadafalch, Josep, 100, 305, 306
Puig Gairalt, Antoni, 60, 78
Puigbert, Josep, 101, 260
Pujiurat Massià, Josep, 220

Quatre Casas, Josep, 194

Ràfols, Josep F., 60
Rahola, Frederic, 14
Rattray, R. S., 11, 15, 16, 18
Reger, Josefina, 69
Reig, J., 135
Reinach, Salomó, 19
Ribé, Sabí, 304
Ribera, Mn. Bonaventura, 229
Ribera, Enric, 70
Riera, Manel, 279
Riera i Boada, Manel, 190
Rigel, Franz X., 270
Rigol, Josep, 100
Rius i Matas, Pere, 95, 96, 166
Riviere Manén, Pere J., 100
Roca, Antoni, 271
Roca, Miquel, 7
Roca, Pilar, 264
Roca Soler, Josep, 100
Rocaberti, Gaufrido de, 87
Rocafort, Ceferí, 264, 279
Rodó, Eduard, 54, 70
Rogent, Josep, 278
Roger, Arnau, 171
Roger, Huch, 171
Roig, Gabriel, 195
Romaní Guerra, Amador, 206
Rosals, Joan, 119, 121, 135, 264
Rosich, Joan, 69, 70, 73
Rosich, Joaquim, 70
Rosich, Josep, 70
Rosich, Maria, 68
Rubió de Elías, Jordi, 100
Ruiz de Corella, 159

Saforcada, Manel, 100
Sahagún, Fr. Bernardí de, 13
Sala, Enric, 279
Sala, Gaspar, 165, 188, 279
Salas, Xavier de, 100
Sales, E., 8
Sampere, Joaquim, 100
Sandiumenge, Josep, 78
Sanpere i Miquel, Salvador, 193, 278, 299-303; l'am. LV
Sans, Eulalia, 279
Sansalvador, Antoni, 61
Santamaria, Albert, 54, 68, 69, 73
Sanz de Aytona, Gaspar, 239
Sarradell, Conxa, 68

Sarriera i de Vilallonga, Enric de, 187
 Sayó, Josep, 53
 Sibita, V., 7
 Sitjes, Joan, 95, 96, 166
 Soldevila, Adolf, 100
 Soler, Francisco, 304
 Soler, Ramón, 56
 Soler Carreras, Josep M.^a, 100, 164
 Soler i Coll, Josep M.^a, 69, 82, 101, 195, 260
 Soler Escofet, Ignasi, 193, 261
 Soler i Palet, Josep, 304
 Soler i Santaló, Juli, 26-28, 33, 38, 48, 105, 119, 254, 274, 298
 Sorribas, A., 7
 Sunyer Casarramona, Joan, 100
 Surroca, Jascint, 73
 Serra i Boldú, Valeri, 61, 62, 166
 Serra Vilaró, Mn. Joan, 22, 61, 232, 235
 Sellés Farràn, Joan, 100
 Sendienklozy, Mimitzi, 69
 Serra, Lluís, 7
 Serra, Ramón, 70
 Serra, Víctor, 165, 188

 Tangermann, E., 7
 Tarrés, Josep, 243
 Teixidó, Plutarc, 100
 Teyà, Josefa, 68, 69
 Teyà, Ricard, 70
 Teyà, Rosa, 68
 Teyà Morera, Regina, 100
 Teyà Morera, Ricard, 100
 Tornivell, Pere, 221
 Torras, César A., 61, 105, 163, 194, 260, 261, 278, 304
 Torras Font, Lluís, 100
 Tortosa, Angel, 70
 Tous, Romà, 304
 Trallero Mir, J. J., 100
 Trespaderne, Cándid, 85

Trespaderne, Claudi, 100
 Trovador de Montserrat, 158
 Trüniger, Guillem, 165, 188
 Turull Ventosa, F. X., 100

 Urgell, Comte d', 109
 Urquizu, Pere, 100
 Uhthoff, Josep, 304

 Vacarisas, Joaquina, 304
 Valauzasca, Rinald, 304
 Vallès, Emili, 165
 Valls i Taberner, Ferràn, 61
 Vela, D., 8
 Ventosa i Calvell, Joan, 279, 305, 306
 Verdaguer, Mn. Cinto, 148
 Verdonces, Carles de, 73
 Viala, Ramón de, 103, 166
 Vidal, J., 7
 Vidal, Lluís Marià, 61, 304
 Vidal, Pere, 224
 Vidal i Barraquer, bisbe, 22
 Vila, Miquel, 73
 Vilamitjana, Ramón, 95, 96
 Vilar Amigó, Santiago, 100
 Vilaró, Guillem de, 21
 Vilaseca, Enric, 187, 189, 193, 263, 273
 Vilella, Gaietà, 304
 Vincke, Enric, 304
 Vintró, Juli, 119
 Viscarri, Climent, 70, 75
 Viscarri i Costa, J. C., 95, 96, 99

 Xalabarder, Conrad, 133
 Xicoy, Joaquim, 70, 74

 Young, Arthur, 268

 Zabala, Josep F., 61, 193
 Zariquiey, Ricard, 243
 Zerkowitz, A., 134, 135, 190, 263, 305
 Zurita, Jeroni de, 55

ÍNDIX TOPOGRÀFIC *

- Ager, p., 111, 113; làm. XXV
 Ager, v., 108, 109, 112
 Aiguadora, r., 229, 230
 Ainsa, p., 254, 295
 Aitona, 257
 Albatarrach, p., 107
 Alcalà de Henares, 132
 Alcanyis, 259
 Alcoletge, p., 108
 Alella, 82, 186, 256
 Alhama d'Aragó, 85, 86
 Alins, p., 179, 180
 Alinyà, 304
 Alós, terme, 154
 Alós de Isil, p., 154
 Ametlla, p., 111-113
 Andorra, 61, 105, 112, 154, 178, 184, 187
 Aneo, v., 106
 Aneto, m., 53, 54, 82, 259
 Aneto, p., 59
 Aneu, v., 137, 148, 149, 171
 Ancia, r., 204
 Añisclo, collada, 249, 288, 293
 Añisclo, gorja, 285, 289; làms. XLIX-LI
 Añisclo, m., 246, 247, 249, 254
 Añisclo, r., 249-251, 285-292, 296
 Ara, r., 248, 254
 Aragó, 163
 Arahós, p., 179
 Aramunt, p., 117
 Aràn, v., 48, 54, 55, 57, 105, 144, 147, 151, 153, 176, 193, 268
 Aransís, m., 114
 Aransís, p., 114
 Arbe, planes, 246
 Arenys de Mar, 304
 Areo, p., 180, 181
 Areo, ribera, 179, 180, 182
 Ares, coll, 111
 Argenton, 5-7, 9, 65, 66; làms. I, II
 Ariège, 154, 174
 Arinzué, p., 298
 Arizona, 117
 Arles, 224
 Armeros, m., 43
 Arrablo, collada, 246, 252
 Arreu, m., 149
 Artesa, 114
 Artesa de Segre, 108
 Aso, pardines d', 250, 251
 Asturies, 163
 Atenes, 204
 Avellanes, p., 109
 Avinyó, 218, 220
 Aynet, 173
 Aynet de Besan, 179
 Badalona, 187
 Balaguer, 108, 109, 169, 171, 267
 Balariu, pueyo de, 246, 248
 Baguenyola, m., 59
 Bagur, 163, 187
 Balira, 184
 Banyoles, 213
 Barbastro, p., 254, 292, 295, 298
 Barcedana, r., 114
 Barcelona, 56, 57, 124, 125, 193, 207, 208, 224, 237, 238, 255, 267-270, 302
 Barlonguera, 138
 Baronia, La, p., 112
 Basiero, m., 145
 Batlloria, La, 130, 187, 193
 Bèlgica, 13
 Belcaire, 304
 Bellmunt, 101
 Belsierre, p., 294, 295
 Benante, 173
 Benasc, 55, 57, 59, 245, 289
 Benet, pla, 154
 Berga, 20, 229, 232
 Berkeley, 12
 Bertí, serra de, 163, 187
 Besalú, 189, 213-215, 217-219, 221-223; làms. XXXVI-XLI

* Les abreviatures usades en aquest índex són : p. poble, ciutat, vila o caseriu; r. riu, riera, torrent; v. vall; c. comarca; m. muntanya o cim; s. serra.

- Besora, p., 20, 231
 Besòs, r., 100, 186
 Bestué, p., 294, 295
 Biceto, collada, 246, 289, 296, 297
 Bieiberri, m., 43, 54, 101
 Bielsa, v., 193, 245, 246, 254, 288, 293, 296
 Bigorre, 56
 Bisaurin, 55
 Biscarri, esglesia, 77
 Boet, p., 183
 Boet, pla, 181
 Boet, port, 182, 184
 Bohí, v., 173
 Boltaña, p., 247, 254, 291, 298
 Bonaigua, port, 43, 149
 Bosc, r., 113
 Bosost, 268
 Boumort, m., 114, 117, 170
 Bramapán, m., 247, 285, 291
 Breda, 187, 193
 Broto, v., 245, 246, 248, 251, 252, 254, 281, 295
 Buegas de Gallisué, 292, 293
 Buerba, p., 251, 291, 292; làm. LII
 Buerba, barranc de, 251
 Buisán, p., 251, 283, 284; làm. XLVII
 Buixasa, estany, 151-153, 156; làmina XXVIII
 Buixets, estany, 155, 156, 189
 Bujaruelo, pla de, 252
 Burdeus, 56
 Burriac, castell, 6
 Busa, 231
 Cabrera, castell de, 197
 Cabrera del Penedès, 197, 199-201; làmina XXXV
 Cadaqués, 189
 Calaceit, 259
 Calaf, 268
 Calatayud, 132
 Calberante, estany, 156
 Caldavuelo, barranc, 249
 Caldes, v., 43
 Caldes de Bohí, 61, 140, 187
 Caleta, 163, 187
 California, 12
 Camarasa, 108, 109
 Camaró, sitges de, 202, 206
 Cambras, barranc, 250
 Cambridge, 12
 Camprodón, 61, 65-67, 72, 74, 82, 102, 167, 186, 187, 189, 194, 224, 256, 275; làms. VIII, IX
 Canals, serra dels, 173
 Canigó, 54, 225
 Capdella, 139, 140, 142, 143
 Capellades, 120, 186, 197, 198, 200, 203, 204, 206, 256
 Capelló, 198, 200
 Capsacosta, 275, 276
 Cardener, r., 20, 21, 229
 Cardona, 229, 230, 270, 305
 Cardós, estany, 153
 Cardós, r., 173, 175, 177, 179, 180
 Cardós, v., 106, 151-153, 155, 169, 171, 173
 Cargol, pas del, 113
 Carlit, m., 154, 176, 184
 Casibrós, 173
 Castiecho, 293
 Castanesa, 57-59
 Castellbó, vescomtat, 178, 179
 Castellfolit, 213
 Castelló d'Empuries, 221
 Castellolí, castell, 198
 Castieso, estany, 144, 145
 Castellón de Fanlo, 247, 254
 Cazcarras, s., 298
 Centelles, 194
 Cerdanya, 224
 Ceresa, p., 292
 Ceresuela, p., 251, 284, 295
 Ceret, 225
 Cerler, 57-59
 Certescans, estany, 175-177
 Certescans, m., 106, 169, 173, 176, 181, 184, 185; làms. XXXI, XXXII
 Cervera, 267
 Cinca, r., 109, 110, 247, 250, 251, 254, 281, 292-296, 298
 Cint, cinglera, 229
 Clairà, 226
 Claverol, p., 117
 Cluny, abadia, 218
 Collbató, 79
 Collegats, congost, 138, 169, 170
 Colomé, cercle, 43
 Colomé, m., 138, 141, 145; làm. XXVII

- Coma Armada, 72
 Coma de Vaca, 167, 279
 Comamala, ribera, 152, 154
 Comiello, m., 247, 250, 254, 284
 Comiols, m., 108, 110, 111, 114, 235
 Comoloforno, m., 43, 54, 141, 176
 Conanglèll, 186
 Conca, estany, 141
 Conejant, m., 43
 Congost, 272
 Conques, p., 114
 Corbera, 243, 302
 Corsà, p., 111
 Coruña, La, 163
 Cotatuero, cercle de, 252
 Cotiello, 289
 Covadonga, 163
 Cubeso, estany, 144
 Cuello Trito, m., 247, 250, 251, 284, 285
 Curiós, coll, 153, 156
 Curiós, estany, 156
 Custodia, s., 289, 296
 Cuta, punta de la, 246, 248

 Dalló, palanca de, 194, 279
 Daroca, 132
 Diazas, punta de, 246
 Duero, r., 132

Ebre, r., 116
 Egipte, 134
 Elephant Butte, resclosa, 117
 Elna, bisbat, 135
 Empurdà, 221
 Encantats, serra, 143, 147, 189
 Entravesado, pic, 182
 Erilavall, p., 173
 Erinyà, congost, 138
 Escalarre, p., 149
 Escaló, 172
 Escalona, p., 250, 254, 292, 294, 295
 Escorbes, pic, 182
 Escrita, r., v., 106, 143, 147, 148, 171, 172
 Escuin, coll, 289
 Escuin, p., 294-297; làm. LIII
 Esparraguera, 101, 258
 Esplugues de Francolí, 135
 Espona, barranc, 114
 Espot, p., 147
 Espot, portarró, 145, 147

 Espot, v., 101, 143, 145, 146, 153, 172
 Éssera, r., 59, 82, 193
 Estartit, 304
 Estats, pica, 153, 173, 176-182, 184; làmina XXXI
 Esterri, 148
 Esterri d'Aneu, 148, 151, 189, 156

Fanlo, p., 251, 254, 281-283, làms. XLV, XLVI
 Ferreras d'Areo, v., 106
 Ferrol, El, 163
 Figaró, 187
 Figueres, 268
 Figuerola, p., 114
 Fiscal, ribera, 247, 252-254
 Flamisell, v., r., 106, 117, 137-143, 148, 169, 170
 Fluvià, r., 213-215, 217, 218, 221, 223; làm. XXXVI
 Foix, 174
 Foix, comtat, 178, 179
 Fontdepou, 112; làm. XXV
 Fontllonga, p., 109
 Forat de l'Or, cova, 113
 Fraile, El, m., 246
 França, 13
 Francis, estany, 140
 Frescau, estany, 144
 Freser, r., 167, 194
 Fuen-Blanca, barranc, 249
 Fuen-Blanca, cascata, 288, 289
 Fuirosos, 187, 193

Gabàs, p., 149
 Galicia, 163
 Gallisué, p., 251, 254, 292; làm. LIII
 Gallisué, Buegas de, 293
 Gallisué, Traviesas de, 250, 251, 291, 292
 Gadesa, 259
 Garona de las Molinas, r., 250
 Gavarnie, cercle, 57
 Gavarnie, port, 252
 Gavet, p., 114
 Gavet, r., 114
 Gelida, 82
 Gento, estany, 142-144
 Gerri, 148, 170
 Giberga, pont, 202

- Girona, 56-58, 62, 189, 213, 222, 223, 267-269, 301
 Gistain, v., 193, 254, 289, 292, 296, 298
 Gleva, La, 186
 Gloces, Las, 248, 281, 283
 Gola, estany de la, 156
 Goriz, ports, de, 251-253, 289
 Granollers, 5-7, 9, 11, 65, 66; làmines I, IV
 Grecia, 157
 Gredos, s., 61, 193
 Guadalajara, 132
 Guadarrama, 61
 Guampe, r., 249, 250, 254, 285, 286, 289, 292; làms. XLVIII, LI
 Guardia, 114
 Gueroso, estany, 177
- H**
 Holanda, 13
 Hoz, valle de la, 88, 89
- I**
 Idal, bordes, 174
 Igualada, 101, 186, 202, 256
 Ison, bordes, 174, 175, 178
 Isona, p., 114
- J**
 Jaca, 56, 57
 Jalle, barranc, 248
 Japó, 13
 Jerusalem, 266
 Jorba, 101, 186, 256
- L**
 Laconat, 176
 Laisirola, estany, 144
 Lallavera, estany, 155, 156
 Lamiana, p., 298
 Lanós, 194
 Lanós, estany, 176
 Laruns, 56
 Laspuña, p., 292
 Latiallas, pont, 250, 289, 290
 Lavans, m., 182
 Linya, 231
 Londres, 12, 266, 271
 Luchon, v., 57
 Lugo, 163
- Ll**
 Llafranc, 163, 187
 Llinàs, 189
 Lladorre, p., 173, 174, 177, 178
 Lladrós, 173
 Llavorsí, 171, 172
 Lleida, 106-108, 267, 270
 Llena, m., 138
 Llimiana, p., 114
 Llinàs, 279, 304
 Llo, m., 144
 Llonch, estany, 145
 Llorens, 273
- M**
 Madecourbe, pic; làm. XXXIV
 Madrid, 132, 267
 Mahomet, pas, 146
 Maleïdes, m., 53, 57, 59, 141 145, 146, 153, 155, 176, 185
 Mallo Oscuro, 249, 289
 Mallorca, 126
 Mandxuria, 13
 Manlleu, 131, 186
 Manresa, 267, 269, 305
 Mar, estany, 101, 139, 142, 144
 Maranges, m., 184
 Maresma, 6
 Marimanya, 149
 Mariola, estany, 144
 Martorell, 82
 Martorell, pont de, 270
 Masana, p., 109
 Masnou, 82, 186, 256
 Mataró, 5, 11, 267, 268
 Medecourbe, pic, 182
 Mediona, castell, 186, 256
 Metils, s., 247, 250, 254
 Molleras, 82
 Mollet, 100, 186, 256
 Mondicieto, Pueyo de, 246, 248
 Mongat, 82, 186, 256
 Mont-de-Marsan, 56
 Mont Perdut, 53, 193, 246, 278, 282, 284, 289
 Mont-Valier, 138
 Montarruego, 252
 Montarto, m., 43, 54
 Montarto d'Aràn, 141
 Montcada, 100, 186, 256, 305
 Montclús, m., 103
 Monteixo, m., 181-184
 Montgarre, 149
 Montgarri, serra, 184
 Montlaurès, 204

- Montmajor, 231
 Montnegre, 130, 187, 193
 Montoliu, m., 43, 54
 Montroig, m., 106, 108, 109, 149-154, 156, 169, 173, 184, 185; làms. XXVIII, XXX
 Montroig, portilló, 155
 Montrós, m., 138
 Montsech, 106 - 112, 114, 137; làmines XXII-XXIV
 Montsech d'Ager, 110, 111, 113
 Montsech d'Aragó, 110
 Montsech de Rubies, 110, 111, 114
 Montseny, m., 112, 138, 141
 Montserrat, 134, 164, 167, 182, 190, 267, 269, 273
 Morella, 131, 259
 Mulleres, m., 54
 Murillo de Sanpietro, p., 291
 Muro, p., 294, 295
 Muro de Vellos, p., 247, 293
 Murvedre, 270
 Mussosles, m., 144

 Nahorte, estany, 175, 176; làm. XXXI
 Nàpols, 157, 238
 Navain, p., 284
 Navain, s., 247, 250, 291
 Navarra, 57, 178, 179
 Naves, p., 20, 231
 Negre, port, 184
 Nevín, p., 251, 284
 Noguera de Cardós, v., r., 151, 155, 171-173, 178, 179
 Noguera del Pallars, r., 235
 Noguera Pallaresa, r., 82, 106, 107, 109, 110, 112, 114-117, 137, 138, 148, 151, 152, 156, 169-173; làm. XXV
 Noguera Ribagorçana, r., 109-111, 137, 138
 Noris, p., 183
 Nova York, 12
 Nuévalos, p., 86
 Nuria, 61, 72, 187, 194, 195

 Oden, 304
 Odena, 101, 186, 256
 Olesa, 161
 Olius, 20, 21
 Olot, 56, 213, 223, 275, 276, 278

 Oloron, 56
 Orcau, m., 115
 Ordessa, v., 193, 252
 Orones, p., 112
 Orpinell, 204
 Orrius, 5, 6; làm. I
 Osca, 56-58
 Osca, provincia, 254
 Osó, v., 56
 Oviedo, 163
 Oxford, 61

 Palafrugell, 163, 187
 Palamós, 163, 187
 Palau, p., 114
 Pallaresa r., v., 105, 106, 111-113, 117, 118, 153, 154, 169
 Pallars, 105, 106, 108, 112, 118, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143-147-149-151-169, 170, 171, 174-184, 235, 236
 Palma de Mallorca, 135
 Panticosa, 56
 Paramera, parroquia de, 236
 Pardina, barranc, 250
 Pedralbes, monestir, 254
 Peguera, m., 138, 139, 142-146, 148; làmina XXVIII
 Penedès, c., 96
 Peníscola, 270
 Peña del Mediodía, 293, 296
 Peña Montañesa, 247, 281, 292, 298
 Peralejos de Terol, 87
 Perdiguero, m., 153, 278
 Perpinyà, 224, 227
 Pesó, cercle, 139
 Pesó, estanys, 141, 142
 Pesó, m., 106, 137, 138, 140, 141; làmina XXVII
 Picos de Europa, 61
 Picra, monestir, 85-93; làms. XIV-XXI
 Piera, castell, 166
 Pilas, serra, 152, 153, 155
 Pineta, ribera, 288
 Pirineu, 106, 109, 118, 121, 139, 141, 147
 Pla de les Trallatas, 287
 Plan, 57
 Planes, Les, 60, 186
 Plano de Tripals, 249
 Pobla de Claramunt, 203, 204

- Pobla de Segur, conca, 107, 116-118, 137-139, 148, 169
 Poblet, 62, 87, 189, 269, 273
 Pobleta, 139
 Pont de Claverol, 169
 Pont de Suert, 57, 139
 Portvendres, 225
 Posets, m., 59, 153, 289
 Postils, masia, 231
 Puértolas, p., 295
 Puértolas, v., 245-247, 250, 281, 288-290, 292-295; làm. XLIV
 Puig de l'Anell, p., 117
 Puigcercós, p., 115
 Puigcerdà, 61, 187
 Puiglagulla, 163, 183
 Puigsacalm, 54
 Puyarruego, p., 250, 254, 292-295
 Puyol, creu de, 236

 Queralps, p., 72, 167, 194

 Ralluala, m., 247
 Ramond, Soum de, 246, 249, 254, 288, 289
 Rams, r., 117
 Ratera, v., 144, 145, 147
 Remunye, v., 278
 Renclusa, La, 38, 53, 92, 155, 167, 193, 279
 Respena, punta, 249, 285, 286; làmina XLVIII
 Revilla, m., 293, 297
 Revilla, p., 296, 297
 Rialp, 171
 Ribagorça, comtat, 55, 112, 115
 Ribagorçana, v., r., 110, 114, 141, 142, 145
 Ribanegra, estany, 141
 Ribera de Cardós, p., 173
 Ribes, 65-67, 72, 74, 82, 102, 167, 186, 189, 194, 256, 305; làms. VI, VII
 Ricós, barranc, 114
 Ricuerna, ribera, 139-142
 Ripareta, gorja, 288
 Ripoll, 60, 103, 186
 Ripoll, monestir, 256
 Rius, estany, 176
 Roca, La, castell, 6; làm. III
 Roca de l'Albera, La, 224, 225
 Rodó, estany, 145
 Roldàn, Brecha de, 252, 254
 Roma, 101, 112, 190
 Roosevelt, resclosa, 117
 Rosselló, 224, 225
 Rubies, p., 113, 114
 Rus, estany, 140
 Rus, m., 138
 Rus, coma; làm. XXVII
 Rus, port, 139, 140
 Russia, 13

 Saburedo, m., 145
 Saburó, estany, 143
 Sahim, 57
 Salàs, p., 117
 Salavores, cercle de, 252
 Salorie, 184
 Salou, port, 154
 Sallente, pla, 143
 Sampietro, collada, 254
 Sanfons, m., 106, 178-182, 184, 185; làmina XXXIV
 Sant Adrià, 101
 Sant Bartomeus, ermita, 6
 Sant Benet de Bages, 60, 186, 188, 256
 Sant Benezet, pont, 218, 220
 Sant Boi del Llobregat, 62
 Sant Cerni, p., 114
 Sant Cristòfol, p., 114
 Sant Cugat del Vallès, 60, 186, 255, 306
 Sant Esteve de Bas, 213
 Sant Feliu de Lluelles, 230, 231
 Sant Feliu de Torelló, 186
 Sant Genís, 186
 Sant Gervàs, m., 138
 Sant Girons, 176
 Sant Jeroni de la Murtra, monestir, 255
 Sant Joan, p., 117
 Sant Joan de les Abadesses, 275-277
 Sant Joan de Conilles, 186, 256
 Sant Joan les Fonts, 277
 Sant Joan de l'Herm, 193
 Sant Julià de Vilatorrada, 163, 187
 Sant Llorenç del Munt, m., 10, 54
 Sant Mamert, m., 111
 Sant Martí, m., 141
 Sant Martí, p., 114, 117
 Sant Martí de Centelles, 163, 187
 Sant Martí de Riudeperes, 163

- Sant Martí Sarroca, 77, 187, 193
 Sant Maurici, llac, 147, 189
 Sant Miquel Sesperxes, 163, 187
 Sant Nicolau, v., 141, 143, 145
 Sant Pau de Seguries, 275, 277
 Sant Pere de Brugal, monestir, 172
 Sant Pere d'Osor, 243
 Sant Pere de Riudeviltles, 186, 256
 Sant Pere Sacarrera, 168
 Sant Quintí de Mediona, 186, 202, 203, 256
 Sant Sadurní d'Anoia, 186, 256
 Sant Salvador, ermita, 114
 Sant Urbez, 250, 286, 287, 290; làmina LII
 Santa Coloma, 163
 Santa Cristina, 189
 Santa Justa, p., 294
 Santa Maria de l'Estany, 133, 273
 Santa Maria de Meià, 111
 Santa Maria del Villaró, 20, 22; làm. V
 Santes Creus, 101, 186, 256, 272, 273
 Santiago de Compostela, 163
 Sarroca, r., 138, 139
 Sarroca, v., 184
 Sarviassé, p., 254, 281
 Segovia, 132
 Segre, r., 106-108, 109, 114, 170
 Seix, 176
 Sellés, p., 114
 Senterada, 139, 170
 Señor, Pardia del, 251
 Serbi, estany, 155
 Serbi, r., m., 138, 151, 153, 156
 Serbi, p., 149, 156, 174
 Sercuè, molí, 286; làm. LI
 Sercuè, p., 249-251, 284, 287, 288
 Serrezuela, p., 284
 Sessa, ports, 249, 250, 287
 Sessa, tuques, 246, 289, 293, 296
 Sestrales, m., 246, 249, 250, 285, 286, 289, 290, 294, 296; làms. XLVIII, L
 Setoria, serra, 183, 184
 Seu d'Urgell, 61, 187, 267
 Sevilla, 10
 Shoshone, resclosa, 117
 Sicília, 157
 Sigüenza, 132
 Sobrarbe, 292
 Solana, v., 247, 250, 252, 253
 Solsona, 20, 229, 231, 232, 267
 Sorba, 230
 Soria, 132
 Sorores, m., 246
 Sort, 149, 170, 171
 Soum de Ramond. V. Ramond
 Suaso, cercle de, 252
 Suaso, grau de, 252
 Subenulls, m., 106, 138, 142-146, 172, 185; làms. XXVIII, XXIX
 Sudanell, p., 107
 Suïça, 139
 Tabescàn, p., 155, 173-175, 177, 178
 Taga, m., 54
 Tahull, p., 173
 Tahull, ribera, 141
 Talarn, p., 115, 257
 Tantellatge, Sot de, 61
 Taravil, cinglera, 229
 Tarragona, 82, 267-269, 271
 Tàrrrega, 235
 Tartera, estany, 153
 Teià, 82, 186, 256
 Tella, p., 293, 297, 298
 Tella, v., 246, 294
 Tempestes, Pic de les, 54
 Tena, v., 245
 Tentellatge, v., 229-231, 233, 235
 Tera, r., 132
 Termes, p., 108
 Terol, 132
 Terradets, pas dels, 109-113, 169
 Terrassa, 120
 Terrassa, Sant Pere de, 279
 Terrassa, Santa Maria de, 304
 Tiana, 82, 256
 Tirvia, castell, 178
 Tirvia, p., 172, 181, 186
 Tolle, barranc, 254
 Tolosa, 154
 Tor, p., 183, 184
 Tor, v., r., 106, 141, 179, 180, 182, 183
 Torà, p., 20
 Torla, p., 252
 Torre de Capdella, 139, 170
 Torre de Claramunt, 202, 204, 205
 Torre del Gegant, 233
 Torrenova, 198, 200, 203
 Torres, p., 107

- Torroella de Montgrí, 304
 Tort, estany, 139, 142, 144
 Tortosa, 267
 Tossa, 194
 Tosses, coll, 72
 Toulouse, 174
 Trallatas, pla, 287
 Traversany, estany, 141
 Traviesas de Gallisué, 250, 251, 291, 292
 Tremp, conca, 105, 106, 113, 114, 116, 117, 137; làm. XXII
 Tremp, p., 106, 107, 110, 114, 115, 118, 169
 Tres-Sorores, 252, 253, 281, 282, 286, 288, 289, 298
 Tripals, Plano de, 249
 Turkestan, 13
 Tuverniles, 290
- U**ll de Ter, 61, 63, 135, 167, 187, 194, 195, 275, 279
 Unarre, v., 106, 149
 Urgell, 166
 Urgell, bisbat, 112
 Urtj, 195
 Ustouque, v., 176
- V**alencia, 159, 266, 271
 Valencia d'Aneu, 149
 Vallagua, estany, 182, 184; làm. XXXIII
 Vallagua, pic, 182
 Vallbona, p., 197
 Vallcarca, 163
 Valldoreix, 60, 186
 Vallès, 5
 Vallespir, 224, 225
- Vallferrera, 151, 178-160, 183, 184
 Vallferrera d'Areo, 175, 178, 179
 Vallferrera de Tor, 178, 179; làm. XXXIII
 Vallferrerres, v., 171, 172
 Vallfogona de Riucorp, 57, 165
 Vallibierna, 82
 Velilla, p., 254
 Vellós, r., 250, 292-295
 Velloso, barranc; làm. XLVIII
 Vernet, 225
 Viànya, v., 275, 276
 Vich, 163, 186, 187, 256, 267, 269
 Viella, 25, 28, 29, 33, 38, 57, 58
 Vilafranca del Penedès, 187, 193, 202, 271
 Vilalleons, 163, 187
 Vilamitjana, p., 114
 Vilanova de la Barca, p., 108
 Vilanova de Meià, 111
 Vilar, castell, 61, 229, 231, 232
 Vinarç, 131, 259
 Vinyoles, 131, 186
 Vió, p., 251, 254, 283-286, 288-291; làmines XLIV, XLVIII, L
 Vió, v., 245-249, 251-254, 281, 292-294, 296
- X**ate, barranc del, 248, 281
 Xina, 13
- Y**aga, r., 293, 294, 296, 297
 Yeba, p., 284
 Yeba, s. i barranc, 247, 251, 254
 Yesa, r., 250, 251, 291, 292
- W**estminster, abadia, 87
 Wyoming, estat, 117

TAULA GENERAL

	Pàgs.
Cursa muntanyenca Argentona-Granollers, per C. V.	5
Una obra d'etnografia aixanti, per Joseph M. ^a Batista y Roça	11
Santa Maria del Villaró. Parroquia d'Olius (Solsona), per E. Montanya, pvre.	20
Observacions meteorològiques. Resultats del primer deseni de 1907 al 1916 en l'Estació de Viella (Vall d'Aràn) : Pireneus Centrals, per M. Faura i Sans, pvre.	25
Sports d'hivern Ribes-Camprodón 1917, per C. Viscarri	65
El IV Concurs d'Arquitectura, per Josep Danés i Torras	75
Excursió al Monestir de Piedra, per Ignasi Soler i Escofet	85
Primer Concurs d'Enginyeria. Veredictes del Jurat	95
Les eines dels boters, per J. C. Viscarri i Costa	96
El Pallars, per Antoni Barrie	105, 137, 169
En Joàn Rosals, per M. Faura i Sans	119
Sant Jordi, patró de Catalunya, per Martí Esteve	122
El Sant Cavaller. Llegendes de la conquesta de Mallorca, per Miquel Fortesa	126
Imatges i capelles de veïnat, per Ramón N. Comas	129, 207, 237
La llegenda de Sant Jordi i la Llengua, per P. Barnils	157
Memoria del Secretari de la Secció de Fotografia, per Manuel Riera Boada	185
Paletnologia de la comarca de Capellades, per Amador Romaní i Guerra.	197
El pont de Besalú, sobre el Fluvià, per Josep Danés i Torras	213
Tres cançons locals del Rosselló, per J. M. T.	224
Tentellatge, per Cèsar August Torras	229
La Torre del Gegant, de Tentellatge, per Mn. J. Serra i Vilaró	233
Un mes d'estada al Pallars, per Jaume Dies Vidal, C. M. F.	235
Les Valls de Vió i de Puértolas, per Juli Soler i Santaló	245, 281
Memoria del senyor Secretari, per Timoteu Colominas	255
Discurs del senyor President, D. Jaume Massó Torrents	265
De Camprodón a Olot, per F. Maspons i Anglasell	275
Adhesió del C. E. del Vallès, per Joàn Montllor	299
En Salvador Sanpere i Miquel, per Jaume Massó Torrents	300
L'Oracionaire popular	22, 79, 161, 191, 209, 240
Estació Meteorològica Viella. 64, 84, 104, 136, 168, 196, 212, 228, 244, 280, 307	
Estació Meteorològica de la Renclusa	310
Crònica del Centre	60, 82, 100, 131, 163, 193, 278, 304
Noves	24, 61, 83, 102, 134, 165, 194, 243, 278, 305

LÀMINES DE LA SECCIÓ DE FOTOGRAFÍA

Monestir de Sant Benet de Bages. (*Carles Fargas.*)
 Santuari de Sant Marçal i Les Agudes. (*Manel Riera.*)
 Seu de Girona. (*M. i Ll. Botey.*)
 Costes de Santa Cristina. (*Lluís G. Olivella.*)
 Rellu votiu de Cadaqués. (*Enric Llorens.*)
 Estany major de Buixets. (*A. Barrie.*)
 Vall de Ribes i el Torraneules. (*Gaspar Sala.*)
 Esglesia de Llanàs. (*Alfred Bosch.*)
 Besalú. (*Joan Nonell.*)
 Estany Redó i Llac de Colomés. (*J. M. Cò de Triola.*)
 Riu Segre i la Tosa d'Alp. (*Rafel Degollada.*)
 Pic dels Encantats i Estany de Sant Maurici. (*Joaquim Morelló.*)

LÀMINES

	<u>Pàgs.</u>
I. — Itinerari de la cursa Argentona-Orius-Granollers	4-5
II. — La sortida d'Argentona. — Els corredors afilerats	6-7
III. — Un moment de fort tren. — Castell de La Roca	6-7
IV. — De diferent equip. — L'arribada a Granollers	6-7
V. — Santa Maria del Villaró : Imatge de la Verge. — Santa Maria del Villaró : Esglesia	20-21
VI. — Mas Cunill : Entrenaments de skis. — Ribes : Sortida cursa de skis, fons	68-69
VII. — Ribes : Proves de skis, parelles. — Mas Cunill : Cursa de skis, velocitat	68-69
VIII. — Camprodón : Sports de neu. — Camprodón : Pistes Font Nova	72-73
IX. — Camprodón : Sortida per a les proves de skijoering. — Pista Font Nova : Salts de skis	74-75
X. — Sala Reig : Exposició de projectes del IV Concurs d'Arquitectura. — Urbanització del barri barroc de la Virreina : Plaça i Sant Agustí	74-75
XI. — Urbanització del barri barroc de la Virreina : Encreuament de la Granvia C amb la Rambla. — Urbanització del barri barroc de la Virreina : Plaça	76-77
XII. — Projecte dels Srs. Puig Gairalt i Bonet Garí	76-77

	Pàgs.
XIII. — Projecte d'Escola rural, per Joànn Bergós Massó	76-77
XIV. — Monestir de Piedra : Torra de l'homenatge	88-89
XV. — Monestir de Piedra : Vista general. — Monestir de Piedra: Absis de l'església	88-89
XVI. — Monestir de Piedra : Façana de l'església. — Monestir de Piedra : Sala Capitular	88-89
XVII. — Monestir de Piedra : Porta d'accés al claustre, i altar de Sant Bernat	88-89
XVIII. — Monestir de Piedra : Cascata «Iris». — Monestir de Piedra: Cascata «La Trinidad»	90-91
XIX. — Monestir de Piedra : Cascates «Baño de Diana» i «La Ca- prichosa»	90-91
XX. — Monestir de Piedra : Cascates «La Requijada» i «La Cola de Caballo»	92-93
XXI. — Monestir de Piedra : Cascata «El Vado»	92-93
XXII. — Montsech i Conca de Tremp	108-109
XXIII. — Serra del Montsech : Pas dels Terr dets	112-113
XXIV. — Serra del Montsech : Torrent del Bosc	112-113
XXV. — Ager i serra del Montsech, des de Fontdepu. — Res- closa monumental en el Noguera Pallaresa	112-113
XXVI. — Construcció de la resclosa. — Llac format per la resclosa.	116-117
XXVII. — Coma de Rus i pic de Pesó. — Serra de Colomé, des del pic de Pesó	140-141
XXVIII. — Serra del Peguera, des del pic de Subenulls. — Pic de Montroig, des de la coma de l'estany Buixasa	148-149
XXIX. — Pic de Subenulls (cara nord)	148-149
XXX. — Boires franceses, des del pic de Montroig	154-155
XXXI. — Pica d'Estats, des de la ribera de Certescans. — Estany Nahorte	174-175
XXXII. — Pic i estany de Certescans	176-177
XXXIII. — Estany petit de Vallagua. — Vallferrera de Tor.	182-183
XXXIV. — Pics de Madecourbe i Vallagua, des del de Sanfons	184-185
XXXV. — Testa de marbre, de Cabrera del Penedès	198-199
XXXVI. — Perspectiva de la restauració hipotètica del pont de Besalú, sobre el Fluvià, tal com devia ésser en l'Edat Mitjana.	214-215
XXXVII. — Projecte sobre d'un pla vertical del pont de Besalú. — Planta de les piles del pont de Besalú a l'altura de les arrencades dels arcs	216-217
XXXVIII. — Vista general de Besalú, amb el pont sobre el Fluvià. — Planta superior del pont de Besalú amb la indicació de la torre i portal d'entrada a la vila	220-221
XXXIX. — El pont de Besalú, tal com devia ésser abans de l'any 1835, segons una aiguada de l'època. — Pintura mural existent a can Llaudes de Besalú	220-221

XL. — Vista parcial del pont de Besalú	220-221
XLI. — El pont de Besalú, vist des de la torre del castell. — Besalú: Vista parcial del pont	220-221
XLII. — El Vilar de Tentellatge	230-231
XLIII. — Restes del castell del Vilar a Tentellatge. — Iglesia y clot de Tentellatge	230-231
XLIV. — Mapa de les Valls de Vió i de Puértolas	244-245
XLV. — Fanlo : Vista general. — Fanlo : Casa Borruei	282-283
XLVI. — Fanlo : Creu processonal. — Fanlo : Casulla	282-283
XLVII. — Buisan : Casa de la Torre	282-283
XLVIII. — Vió : Esglesia. — Barranc del Velloso : Ribera del riu Guampe, les Sestres i Punta Respena	284-285
XLIX. — Vista general de les gorges d'Añisclo	284-285
L. — Les Sestres, vistes des del coll de Vió. — Cingles de la gorja d'Añisclo amb el massiu de les Sestres	284-285
LI. — Cascada de la gorja o barranc d'Añisclo. — Barranc del Guampe i molí de Sercu	286-287
LII. — Pont de Sant Urbez. — Cova de Sant Urbez	286-287
LIII. — Buerba : La batuda. — Buerba : Plaça major	290-291
LIV. — Gallisú : Vista general. — Escuin : Esglesia	292-296
LV. — Salvador Sanpere i Miquel	300-301